

BONN INTERNATIONAL CENTER FOR CONVERSION

B · I · C · C

BONN INTERNATIONAL CENTER FOR CONVERSION • INTERNATIONALES KONVERSIONSZENTRUM BONN

brief 31

Demobilizacija i prekvalifikacija za budućnost

Vojska
Srbije i Crne Gore

Sadržaj

Izvršni rezime	4
Uvod	5
Politički i ekonomski okvir	6
■ <i>Od Miloševića do perioda nakon Đinđića: reforma Vojske i politička nestabilnost</i>	6
■ <i>Reforma Vojske na olujnom moru: ekonomski problemi</i>	9
Od JNA do VSCG: Struktura i problemi Vojske u Srbiji i Crnoj Gori	13
Vojni kadar u tranziciji: Ratni vojni veterani, penzioneri i otpušteni oficiri	19
Projekat PRISMA: Smanjenje broja i zbrinjavanje viška kadra	23
■ <i>Politička pozadina</i>	23
■ <i>Dizajn programa i institucionalna postavka</i>	24
■ <i>Pitanja koja su odlučujuća za uspeh ili neuspeh</i>	29
Zaključci	30
Preporuke	31
Referentna literatura	32
Spisak intervjuisanih lica	34
Spisak akronima i skraćenica	35
Dodatak	36
Beleške	52

Ženevski Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) formiran je u oktobru 2000. godine na inicijativu švajcarske vlade. Centar podstiče i pruža podršku državama i nedržavnim institucijama u njihovim nastojanjima da ojačaju demokratsku i civilnu kontrolu nad oružanim i bezbednosnim snagama, te promoviše međunarodnu saradnju na ovom polju, prvenstveno se usredsređujući na evroatlantske regije. U svrhu realizacije ovih ciljeva, Centar:

- prikuplja informacije, preduzima istraživanja i uključuje se u aktivnosti na umrežavanju, kako bi identifikovao probleme, izvukao lekcije i predložio najbolju praksu na polju demokratske kontrole nad oružanim snagama i vojno-civilnih odnosa
- obezbeđuje stručno znanje i pomoć svim zainteresovanim stranama, a posebno vladama, parlamentima, vojnim vlastima, međunarodnim organizacijama, nevladinim organizacijama i akademskim krugovima.

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)
Rue de Chantepoulet 11
P. O. Box 1360
CH-1211 Geneva 1, Switzerland
Tel: +41 (0)22 741 77 00
Fax: +41 (0)22 741 77 05
E-mail: info@dcaf.ch

Autor

Tobias Pietz

Istraživač Međunarodnog centra za konverziju u Bonu, Nemačka

Odgovorni pri DCAF-u:
Marc Remillard, Menadžer
Programa za demobilizaciju i
prekvalifikaciju

Urednici:
Craig Bennet
Christopher Fitzpatrick

Naslovna fotografija:
Uprava za odnose sa javnošću
Ministarstva odbrane Srbije i Crne
Gore

Vojnik Vojske Srbije i Crne Gore
tokom vojne vežbe blizu Beograda u
juni 2003. godine

BONN INTERNATIONAL CENTER FOR CONVERSION

B · I · C · C

BONN INTERNATIONAL CENTER FOR CONVERSION • INTERNATIONALES KONVERSIONSZENTRUM BONN

brief 31

Demobilizacija i prekvalifikacija za budućnost

Vojska
Srbije i Crne Gore

Tobias Pietz
sa Marc Remillardom

Izvršni rezime

Više od 10 godina nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma i preko šest godina nakon rata na Kosovu, sve zemlje zapadnog Balkana su ušle u fazu brojčanog smanjenja i reorganizacije svojih oružanih snaga. Čak i u Srbiji i Crnoj Gori postavlja se kao cilj pridruživanje NATO-ovom Partnerstvu za mir, a na kraju i puno članstvo u samom NATO-u.

Sve zemlje se suočavaju sa različitim izazovima u toku ovog procesa. Hrvatska i Bosna i Hercegovina su se u svojim merama za smanjenje broja pripadnika uglavnom bavile civilima koji su uzeli oružje u ruke, ali su pri tome ipak posedovali civilna zvanja i obrazovanje. Srbija i Crna Gora treba da otpusti oficire i podoficire koji za sobom imaju dugu karijeru u oružanim snagama i verovatno ne poseduju stručna znanja i kvalifikacije koje su potrebne za uspeh u civilnom životu.

Međutim, osim društvenih implikacija problema viška kadra i ratnih vojnih veterana u Srbiji i Crnoj Gori, koji po sebi predstavljaju težak teret za sadašnju vladu, Ministarstvo odbrane se mora nositi i sa izazovom modernizacije Vojske kako bi ona mogla udovoljiti budućim zadacima u okviru međunarodnih misija. Analiza podataka koje je obezbedio Generalštab Vojske Srbije i Crne Gore (VSCG) otkriva glavne probleme:

- VSCG trenutno ima problem ne samo zastarele opreme, nego takođe i visoke starosne dobi oficirskog kadra.
- Distribucija činova je neuravnotežena, sa previše visokih vojnih starešina i premalo podoficira.
- Iako je reforma Vojske započeta već pre četiri godine, ova neravnoteža se čak povećala tokom poslednjih godina.

Proces brojčanog smanjenja prema tome mora biti praćen i unapred promišljenom politikom regrutovanja, ukoliko će članstvo u Partnerstvu za mir i NATO-u i dalje biti glavni cilj vojne reforme u Srbiji i Crnoj Gori.

Dobra vest je da sadašnji projekat Generalštaba za zbrinjavanje i prekvalifikaciju (PRISMA) nastoji da uzme u obzir i potrebe za potpunom novim ljudstvom, tako što uspostavlja dugoročnu strukturu za predkvalifikaciju koja treba istovremeno da posluži i sadašnjem višku kadra i da privuče bolje regrute. Verovatno je da će se PRISMA suočiti sa izvesnim finansijskim teškoćama u budućnosti, a takođe postoje i izvesna pitanja u vezi strukture sa kojima se mora nositi. Bez obzira na sve, budući da je poslednja zemlja u regiji koja započinje proces smanjenja brojnog stanja i reorganizacije, izgleda da Srbija i Crna Gora može izbeći neke od grešaka koje su druge zemlje pravile. Ipak, mnogo će zavisiti od toga da li će prve mere na prekvalifikaciji moći sa uspehom obezbediti stabilno zaposlenje otpuštenom vojnom kadru. U suprotnom, Generalštab će možda biti prisiljen da dosadašnji proces zbrinjavanja viška oficirskog kadra koji je prvobitno bio dobrovoljan pretvori u proces koji definitivno neće biti takav.

Međutim, dok se otpuštenom višku kadra obezbeđuje podrška i obuka, a vojni penzioneri još uvek uživaju prednosti socijalnih beneficija i vojnih prinadležnosti, uključujući i relativno dobra primanja, ratni vojni veterani se često zanemaruju i nalaze se u ekonomski i socijalno teškom položaju. Trebalo bi razmotriti mogućnost da se ratnim veteranima i drugim ugroženim grupama pruži korektna, dobro odmerena pomoć.

Zahvale

Autor se zahvaljuje svojim kolegama iz BICC-a na komentarima i podršci, a posebno Andreas Heinemann-Grüderu, Michaelu Brzoskom i Larsu Wirkusu. Craig Bennet i Christopher Fitzpatrick pomogli su kod uređivanja ovog pregleda. Posebnu zahvalnost autor duguje Marc Remillardu, rukovodiocu Programa DCAF-a i predsedavajućem Regionalne radne grupe za prekvalifikaciju i reintegraciju u jugoistočnoj Evropi, zbog njegove pomoći i komentara koje je davao.

Tokom autorovih boravaka u Beogradu u martu i u julu 2004. godine, bilo je mnogo onih koji su mu pružili pomoć i dali polazne informacije, te se autor želi zahvaliti svim intervjuisanim licima na vremenu koje su odvojili i doprinosima koje su dali. Posebnu zahvalnost autor duguje Vladimiru Bilandžiću, Novaku Gajiću i Sonji Stojanović iz OEBS-a, zbog informacija koje su obezbedili i kontakata koje su omogućili sa potencijalnim ispitanicima. Isto važi i za Srđana Gligorijevića iz Instituta G17.

Međutim, najveću zahvalnost i priznanje autor duguje pukovniku Slobodanu Tadiću iz Generalštaba Vojske Srbije i Crne Gore, zbog toga što je uvek bio spreman da na veoma fleksibilan i otvoren način odgovara na moja pitanja i reaguje na moje zahteve i na taj način obezbedio vredne informacije i statističke podatke za ovu studiju.

Međutim, mislim da ne treba ni naglašavati da je isključivo sâm autor taj koji je odgovoran za gledišta izražena u ovom radu.

*Tobias Pietz,
juli 2005.g.*

Uvod

Budući da se nije uspela politički ili ekonomski stabilizovati, Srbija i Crna Gora još uvek predstavlja neizvestan faktor na zapadnom Balkanu. Od vremena atentata na Đinđića, ova zemlja, ili bolje rečeno labava zajednica dveju država, rve se sa političkom nepredvidivošću i prevrtljivim savezništvima. Ovakva situacija uporno traje nakon izbora Koštunice uz podršku Miloševićeve stranke, sve do izbora prozapadnog demokrate Borisa Tadića za predsednika Republike Srbije 2004. godine. Ipak, usprkos tome, nakon niza godina tokom kojih se Vojska opirala promenama, 2003. godine dolazi do zahuktavanja toliko potrebne reforme Vojske Srbije i Crne Gore (VSCG). Ova reforma je sada postala jedan od najvećih reformskih projekata u zemlji. Značajno povećanje popularnosti koju je uživao Boris Tadić na položaju ministra odbrane pokazuje sa koliko je pažnje javnost pratila i koliko se važnosti pridavalo reformi Vojske.

Veliki dio diskusija o reformi odnosi se na reorganizaciju i smanjenje broja pripadnika VSCG. Politički, ekonomski i strateški interesi odlučivaće o budućem brojčanom sastavu, organizaciji i zadacima Vojske. Međutim, Generalštab i Ministarstvo odbrane od samog početka naglašavaju važnost utvrđivanja jasnih mera za reintegraciju kadra koji bude otpušten kao višak iz Vojske. Potreba za tim merama ne proizlazi samo iz društvene odgovornosti, nego su to i mere za bolje upravljanje strukturom VSCG i za privlačenje većeg broja kvalitetnijih regruta u budućnosti. Projekat za zbrinjavanja viška kadra i prekvalifikaciju (PRISMA) i njegove glavne institucionalne strukture bili su uspostavljeni čak i pre nego što je bila usvojena nova Strategija odbrane i u situaciji kada nije postojao bilo kakav dogovor o konačnim brojkama u pogledu brojnog stanja i strukture VSCG. U periodu od septembra do decembra 2004. godine, prvi krug od 100 oficira prošao je kroz kurseve prekvalifikacije čija je namera bila

da im se obezbedi reintegracija u okviru tržištu rada i civilnog života. Prekvalifikacija sledećih 100 oficira započela je u januaru 2005. godine. Buduće mere prekvalifikacije i reintegracije će u velikoj meri zavisiti o tome koliko će se ovi pilot programi obuke pokazati uspešni u smislu društvene reintegracije i stvarnog zapošljavanja.

Ovaj pregled, koji zajednički objavljuju ženevski Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) i bosnijski Međunarodni centar za konverziju (BICC) proizvod je niza aktivnosti koje su provodile ove dve organizacije u okviru programa "Demobilizacija i reintegracija na zapadnom Balkanu".

U studiji se vrši analiza četiri područja:

- Političko-ekonomska situacija i njen potencijalni učinak na reformu Vojske, reintegraciju i mere za prekvalifikaciju
- Struktura i sastav Vojske Srbije i Crne Gore, problemi sa kojima se suočava i planirane aktivnosti na reorganizaciji, smanjenju brojnog stanja i modernizaciji
- Socijalna pitanja u pogledu ratnih vojnih veterana, vojnih penzionera i drugih kategorija bivšeg vojnog kadra
- Opis i analiza glavnog projekta Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore za zbrinjavanje viška kadra i prekvalifikaciju pod nazivom PRISMA.

Glavni cilj ovog pregleda je da pruži prikaz najurgentnijih pitanja u vezi sa tekućom reformom Vojske. Iz ove analize autor nastoji da izvuče preporuke za kreatora politike i istraživače u vezi budućeg finansiranja, sastava i brojnog stanja VSCG, kao i načina postupanja sa ratnim vojnim veteranima, penzionerima i budućim viškom vojnog kadra. Autor takođe daje preporuke u vezi projekta PRISMA u pogledu budućih aktivnosti, saradnje i finansiranja.

Prethodnim studijama koje su bile napravljene od strane međunarodnih istraživačkih institucija o ovoj temi nedostajala je transparentnost i one su na veoma različite načine prikazivale strukturu Vojske Srbije i Crne Gore. Ovo je prva studija koja pruža detaljne i pouzdane podatke, dobivene iz primarnih izvora, o brojnom stanju, sastavu, distribuciji činova i finansijskoj situaciji aktivnog vojnog kadra i vojnih penzionera. Ove podatke su prikupili, odnosno obezbedili, Generalštab i Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore. Obezbeđivanje ovih podataka se u velikoj meri podudara sa postepenim otvaranjem VSCG u pravcu saradnje sa oružanim snagama drugih NATO zemalja tokom poslednje dve godine i kandidovanjem Srbije i Crne Gore za članicu u programu „Partnerstvo za mir“. Samo po sebi, ono predstavlja pozitivan razvoj događaja za celu regiju u smislu jačanja poverenja i saradnje.

Ovaj dokument se uglavnom zasniva na projektnoj dokumentaciji i zvaničnim saopštenjima i intervjuima koji su bili provedeni u Beogradu sa predstavnicima Ministarstva odbrane i drugih ministarstava, Generalštaba, nevladinih organizacija i domaćim srpskim analitičarima, novinarima, kao i sa međunarodnim organizacijama kao što su Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP).

Politički i ekonomski okvir

Od Miloševića do perioda nakon Đinđića: reforma Vojske i politička nestabilnost

Pobeda Borisa Tadića na predsedničkim izborima u Srbiji od 27. juna 2004. godine privremeno je vratila poverenje međunarodne javnosti u reformska i demokratizacija kretanja u Srbiji i Crnoj Gori. Nakon šoka do kojeg je došlo posle parlamentarnih izbora u Srbiji od 28. decembra 2003. godine, pri čemu je došlo do formiranja vlade tolerisane od strane Miloševićeve Socijalističke partije (SPS), srbijanski glasači su se ovoga puta opredelili za demokratsku alternativu – iako su Tomislav Nikolić i njegova nacionalistička Srpska radikalna stranka (SRS) još uvek tvrdili da imaju oko 45% glasova. SRS i SPS zajedno imaju jednu trećinu svih mesta u Skupštini Srbije, te su prema tome i dalje u položaju da blokiraju svaku od toliko potrebnih ustavnih reformi u Srbiji i Crnoj Gori. Međutim, imenovanje Prvoslava Davinića iz G17 plus za novog ministra odbrane SCG ukazivalo je na to da su premijer Koštunica i njegova koalicija voljni da nastave putem vojnih reformi koje je pokrenuo Tadić kao ministar odbrane tokom svog mandata.

Teško je predvideti kakav će biti dugoročni učinak rezultata srpskih izbora na nivou državne zajednice Srbije i Crne Gore, kao i na nivou Ministarstva odbrane, sa njegovim ambicioznim planovima reforme i reorganizacije Vojske Srbije i Crne Gore (VSCG). Mnogo toga će zavistiti od odnosa između premijera Srbije, Vojislava Koštunice, (nacionalno-konzervativna Demokratska stranka Srbije– DSS) i bivšeg ministra odbrane Srbije i Crne Gore, stranačkog vođe Demokratske stranke (DS), a sada predsednika Srbije, Borisa Tadića. Jedan od razloga za spori ritam reforme Vojske u Srbiji i Crnoj Gori nakon pada Miloševićevog režima 2000. godine, kao i reforme bezbednosnog sektora uopšte, ima svoj koren u dubokom rivalstvu između Koštunice i Đinđića. Ovi protivnici su sklapali

saveze bilo sa predstavnicima VSCG, bilo sa specijalnim snagama srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), kako bi ojačali svoje pozicije.

Dobro poznata Koštuničina nevoljkost da saraduje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal) mogla bi imati negativni učinak na Tadićevu želju da Srbija i Crna Gora uđu u članstvo NATO-ovog programa „Partnerstvo za mir“ što je prije moguće. NATO još uvek smatra da je izručivanje Ratka Mladića i drugih optuženih za ratne zločine Haškom tribunalu predušlov za članstvo u Partnerstvu za mir.

Nasleđe JNA i Miloševićevog režima

Tokom hladnog rata, Jugoslavenska narodna armija (JNA) predstavljala je dobro opremljenu konvencionalnu vojsku koja je imala dva cilja: odbranu teritorije i zaštitu federalnog poretka Republike Jugoslavije. Zapadni vojni posmatrači smatrali su JNA i njenu naslednicu, Vojsku Jugoslavije (VJ), za jednu od najprofesionalnijih armija u post-komunističkoj Evropi u pogledu organizacije i stručnog znanja. Od 1974. godine JNA je uživala jedinstven položaj unutar savezne države, a to se odnosilo i na vojno-civilne odnose. Ustav iz 1974. godine dao je JNA formalan mandat u okviru jugoslovenskog sistema da održava i čuva jugoslovensku federaciju i njeno socijalističko ustavno uređenje.¹ Ovakva njena opštejugoslavenska uloga dovela je JNA u težak položaj u trenutku kada su se krajem 1980-ih godina pojavili nacionalistički i secesionistički pokreti. Kako bi mogla ispuniti svoju ustavnu ulogu očuvanja federacije, a istovremeno garantovati svoj vlastiti dalji opstanak, JNA se na kraju stavila na stranu Miloševićevog režima i priklonila njegovom srpskom nacionalističkom putu. Srbi su u sve većoj meri dominirali oficirskim kadrom, te se 1992. godine JNA podelila na Vojsku Jugoslavije (VJ) i

Vojsku bosanskih Srba iz Republike Srpske (VRS). Miloševićev režim je ubrzo nakon toga oslabio političku i profesionalnu autonomiju Vojske Jugoslavije uspostavivši nove lance komandovanja i izgrađivši konkurentne bezbednosne snage kao što su specijalne jedinice i paravojne organizacije, uz militarizaciju srpskih policijskih snaga (MUP-a). Osim toga, došlo je do čistke oficirskog kora i promena u kadrovima u okviru cele VJ, često na taj način što bi se nesrbi prevremeno penzionisali i otpuštali iz Vojske. Novouspostavljeni Vrhovni savet odbrane (VSO), kojeg su sačinjavala tri predsednika - Savezne Republike Jugoslavije, Crne Gore i Srbije - imao je vrhovnu komandu nad oružanim snagama.

Iako je Vojska Jugoslavije tvrdila da nije zvanično angažovana u ratu u Bosni i Hercegovini, ona je obezbeđivala tehničku i kadrovsku pomoć Vojsci Republike Srpske i sa njom održavala tesne veze tokom celog trajanja Miloševićevog režima. Većinu ratnih zločina i drugih zverstava počinjenih od srpske strane tokom rata, a takođe i tokom kosovske kampanje, počinile su srpske specijalne snage i poluzvanične jedinice, koje su se često bez reda regrutovale na lokalnom nivou. Ipak, Haški sud je optužio brojne pripadnike Vojske Jugoslavije za ratne zločine. Bilo je donekle iznenađujuće da tako politizovana Vojska nije reagovala na Miloševićev poziv za pomoć nakon njegovog poraza na predsedničkim izborima u oktobru 2000. godine. Neki su tvrdili da je do ovog odbijanja Vojske da interveniše u korist Miloševića došlo zbog obećanja opozicije da neće izvršiti čistku ili praviti reformu bezbednosnih snaga odmah nakon pobeđe opozicije. Odatle i oklevanje i Koštunice i Đinđića u tom pogledu.² Pomenuto rivalstvo između ova dva srpska političara omogućilo je Generalštabu i Vojsci da sačuvaju svoju strukturu i kadar tako što su i sami menjali svoje saveznike. VSO je i dalje postojao na saveznom nivou, ali je u većoj ili manjoj meri bio kontrolisan od strane saveznog predsednika Koštunice. Drugu prepreku reformi Vojske predstavljala je savezna

struktura Vojske Jugoslavije. Uz pokušaje Crne Gore da se distancira od Srbije, nije bilo moguće napraviti bilo kakvu reformu savezne Vojske sve dok se ne reši status Republike Jugoslavije—a to je pitanje koje i danas ometa ovaj proces, jer će odluka o statusu novoformirane države Srbije i Crne Gore biti donesena tek 2006. godine. Ovakva nejasna situacija, skupa sa očiglednom nesprenošću barem jedne od dveju strana u državnoj zajednici da dozvoli bilo kakav značajan napredak, a nekmoli reformu, služi kao odličan paravan za sve one koji se istinski suprotstavljaju reformi.

Ključne promene nakon ubistva Đinđića

Nakon ubistva srpskog premijera Zorana Đinđića u martu 2003. godine ukazala se prilika da se konačno iz svih bezbednosnih snaga, uključujući tu i Vojsku, uklone neki od preostalih Miloševićevih sledbenika i osumnjičenih za ratne zločine, te da se preduzmu prvi koraci u pravcu radikalne reforme tih struktura. Kada je Boris Tadić iz Demokratske stranke (DS) bio imenovan na položaj saveznog ministra odbrane on je ubrzo nakon toga predstavio svoj plan reforme odbrane u Srbiji i Crnoj Gori u 10 tačaka. Štaviše, u njegovim prvim potezima, kao i u potezima novog srpskog premijera Zorana Živkovića, videla se odlučnost da se uhvate ukoštac sa čvrsto ušančenim interesima Vojske, obaveštajnih službi, nacionalista i organizovanog kriminala u Srbiji i Crnoj Gori. 6. maja 2003. godine Vrhovni savet odbrane doneo je odluku da Generalštab VSCG uđe u organizacioni sastav Ministarstva odbrane. Ovakvim punim podređivanjem Generalštaba Ministarstvu su i sve specijalne jedinice, vojno-obaveštajna služba i vojni inspektorat stavljeni pod nadležnost Ministarstva odbrane.

Ključno u svemu tome bilo je da je ovim potezom stalna podrška koju je visokopolitizovana Kontraobaveštajna služba Vojske (KOS) pružala Mladiću i drugima protiv kojih je bila podignuta

optužnica zbog sumnje za ratne zločine konačno mogla biti prekinuta. Do toga je takođe došlo i zbog toga što je šef KOS-a, Aco Tomić, bio razrešen dužnosti. Osim toga, u avgustu 2003. godine, Tadić je otpustio 19 generala i oko 300 drugih visokih vojnih starešina koji su održavali jake veze sa starim režimom ili koji su se suprotstavljali planovima za reformu. Osim ovih kadrovskih promena u VSCG, došlo je i do potpune reorganizacije paravojnih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP-a), a „Crvene beretke“, policijska jedinica za specijalne operacije, bila je rasformirana, mada su neki delovi te jedinice bili integrisani u nove žandarmerijske jedinice MUP-a.³ Iako je ovim potezom zvanično omogućena civilna kontrola nad Generalštabom i KOS-om, realizacija te kontrole u praksi još uvek nije dovršena. Generalštab još uvek pokazuje otpor prema nekim naredbama koje dolaze od Ministarstva odbrane, dok neke od preostalih paralelnih struktura u Generalštabu i Ministarstvu odbrane često ometaju jasan lanac komandovanja. Predstavnici Ministarstva odbrane i dalje govore o Generalštabu kao o „državi unutar države“.⁴

Tadić je bio prvi ministar odbrane koji je dozvolio međunarodnim savetnicima, uglavnom iz Ujedinjenog kraljevstva i organizacija kao što je DCAF, da analiziraju Ministarstvo odbrane i Generalštab i da se s njima konsultuju.⁵ Veliki dio saveta koje je dao DCAF u vrlo tesnoj saradnji sa NATO-om bio je dat tokom procesa izrade i usvajanja nove Strategije odbrane i Bele knjige odbrane. Tadić je stvorio vrlo važan okvir za buduće reforme, iako su nadolazeći novi izbori ometali uvođenje jasnije izraženih promena tokom njegovog mandata. Nekoliko nedelja pre nego što je Tadić napustio svoj položaj, Prvoslav Davinić iz G17 plus bio je imenovan za njegovog zamenika, čime se premostio jaz u strukturi, te na taj način bilo pripremljeno preuzimanje Ministarstva odbrane od strane nove vlade.⁶

Davinić i nastavak reformi

Srbijanski i međunarodni analitičari su uglavnom pozdravili Davinićevo imenovanje za ministra odbrane. Zasnivajući se na planu reforme koji je bio pripremljen od strane Tadića i njegovog tima, nova administracija je pojačala svoje napore u oblasti smanjenja brojnog stanja, reorganizacije i finansiranja Vojske. Putem Programa za zbrinjavanje viška kadra u Srbiji i Crnoj Gori—PRISMA, Ministarstvo odbrane je pokrenulo veoma ambiciozan dugoročni projekat smanjenja brojnog stanja Vojske, obezbeđujući prekvalifikaciju i podršku višku kadra.⁷ Planira se da će većina aktivnosti biti finansirana putem novoformiranog Fonda za reformu odbrane, iako će verovatno nerešena pitanja imovine blokirati njegovo neometano funkcionisanje u bliskoj budućnosti. Preostaje pitanje da li je Ministarstvo odbrane zakoniti vlasnik vojne imovine, kao i zakonsko-pravna neizvesnost u vezi imovine koja je bila protivpravno oduzeta u vreme socijalizma.⁸

Pojavile su se kritike u vezi stalne politizacije Ministarstva odbrane. Šefovi sektora i specijalni savetnici se politički biraju, uglavnom iz redova Instituta G17, Atlantskog saveta i Demokratske stranke (DS), što bi moglo voditi ka novom prekidu kontinuiteta nakon sledećih izbora.⁹ Bez obzira na to, istina je da je uobičajena praksa da se na takva mesta dovode politički imenovana lica. Drugi tvrde da su ove organizacije i stranke uspostavile mrežu od ključne važnosti za provođenje celovite reforme odbrane.

Novi ministar odbrane je produbio saradnju sa Ambasadam Ujedinjenog kraljevstva u Beogradu, koja je takođe bila zvanična tačka za kontakte NATO-a sa Srbijom i Crnom Gorom sve do jeseni 2004. godine. Obe strane su 9. jula 2004. godine potpisale memorandum o razumevanju u vezi prekvalifikacije viška kadra, kojeg će UK pomagati ne samo savetima nego i finansijski. Kao što je pomenuto u gornjem tekstu, savetnici iz UK su

bili takođe aktivni i u Ministarstvu odbrane. Oni su, zbog učešća UK u bombardovanju Srbije i Crne Gore 1999. godine, naišli na određene otpore od strane Generalštaba.¹⁰

Strategija odbrane i demokratski nadzor

Državna zajednica Srbija i Crna Gora dugo vremena je s mukom pokušavala da formuliše i usvoji Strategiju odbrane i do toga je konačno došlo 18. novembra 2004. godine u Skupštini državne zajednice. Stalni problemi ove dve republike su takođe sprečili izradu Nacionalne strategije bezbednosti za obe republike. Ova činjenica ne iznenađuje kada se ima na umu da VSCG uglavnom plaća i kadrovski popunjava Republika Srbija i da je Crna Gora tek nedavno zamenila graničarske jedinice VSCG svojom vlastitom lojalnom graničnom policijom, koja se smatra lojalnijom. Nejasnoće u vezi budućnosti zajednice i ishoda referenduma iz 2006. godine ometaju mnoge od elemenata reforme VSCG. U Ministarstvu odbrane, koje je zvanično savezna institucija, predstavnici već imaju „dve alternative na umu“, što ukazuje na njihovu spremnost da reformišu VSCG u buduću Vojsku Srbije ukoliko Crna Gora napusti zajednicu.¹¹ Do prvog formulisanja Strategije nacionalne bezbednosti, pri čemu je Generalštab VSCG dao glavni doprinos, došlo je 2002. godine, ali ova strategija nikada nije bila objavljena.¹² Prvi pokušaj da se da nacrt Strategije odbrane bio je napravljen sredinom 2003. godine i „nakon teških kritika na svim nivoima vraćen odboru za pravljenje nacрта“.¹³ Sadašnje vlasti su preduzele nove napore u julu 2004. godine, ali je i ovog puta usvajanje Strategije odbrane, koje je bilo zakazano u Skupštini državne zajednice za 5. juli, bilo odgođeno do zasedanja u septembru 2004.¹⁴ Glavne kritike uputili su predstavnici Crne Gore, između ostalog u vezi stava koji je mogao značiti da bi istupanje Crne Gore ugrozilo državnu zajednicu i da bi se prema tome moglo smatrati kao razlog za rat. Ministar Davinić je istakao da se radilo o „tehničkoj i nenamernoj grešci“¹⁵ i da bi samo

„nelegalna i oružana secesija“ dovela do intervencije od strane VSCG.

Osim ovih spornih pitanja, analitičari smatraju novu Strategiju odbrane, koja je bila usvojena u novembru 2004. godine, „decentno napravljenim tekstom u pogledu pretnji i prioriteta“¹⁶ koji pokazuje sličnosti sa tekstovima koje su usvojile susedne zemlje. Pristup usvojen ovom strategijom pozitivno je dočekan u javnosti, zbog toga što se usredsređuje „u celosti na integraciju sa Zapadom“¹⁷, pri čemu se terorizam i organizovani kriminal smatraju najvećim pretnjama koje država mora razrešiti. Odbacivanje ove strategije od strane Crne Gore sve do novembra 2004. godine smatralo se za metodu usporavanja procesa reforme VSCG.¹⁸ Usvajanje ovog dokumenta podvlači važnost koju on daje državnoj zajednici, a to je činjenica koja bi mogla izazivati odbojnost kod onih crnogorskih političara koji su skloni ideji nezavisne Crne Gore. Uspeh reformskog programa i saradnje između ove dve republike u odnosu na VSCG mogao bi dovesti do toga da se javno mnjenje promeni pozitivno u korist zajednice i sruši nade onih koji favorizuju secesiju.¹⁹

Pojavile su se takođe i opšte kritike u vezi postupka formulisanja i usvajanja Strategije odbrane. Predstavnici nevladinih organizacija zameraju što nisu vođene javne diskusije o ovim važnim promenama u načinu viđenja pretnji i u Strategiji VSCG, te što ni jedna nevladina organizacija ni institucija za teoretska istraživanja nije bila aktivno uključena u proces formulisanja.²⁰ Iako ovakve primedbe možda idu i predaleko, drugi komentatori su u potpunosti protiv ideje da Strategiju odbrane i Vojnu doktrinu piše Generalštab VSCG umesto Ministarstva spoljnih poslova u saradnji sa Ministarstvom odbrane.²¹ Međutim, međunarodni eksperti iz DCAF-a bili su pozvani od strane Ministarstva odbrane da pomognu obučiti kadrove kako da izrade Strategiju, i, skupa sa NATO-ovim ekspertima i nezavisnim ekspertima, pružaju značajnu pomoć prilikom

redigovanja i davanja komentara na novu Strategiju odbrane.²²

Još uvek nije u potpunosti uspostavljena civilna kontrola u okviru Ministarstva odbrane, a nekmoli demokratski nadzor nad Vojskom. Ustavna povelja državne zajednice Srbije i Crne Gore (iz 2003. g.) nije uključivala ključne promene u vezi demokratske kontrole nad Vojskom, budući da Vrhovni savet odbrane još uvek ima vrhovnu komandu nad Vojskom u Srbiji i Crnoj Gori. Jedina promena do koje je došlo bila je ta da VSO, kojeg čine predsednici SRJ, Srbije i Crne Gore, od sada može donositi svoje odluke samo putem konsenzusa. Ostaje otvoreno pitanje kako će se komandovati Vojskom Srbije i Crne Gore u slučaju da dođe do neslaganja. U Ustavu je takođe ostala nejasna uloga ministra odbrane i Generalštaba u smislu lanca komandovanja.²³ I mada je sada Generalštab zvanično pod komandom ministra odbrane, ova promena još uvek nije u potpunosti provedena u praksi. Međutim, Skupština državne zajednice je uspostavila Odbor za odbranu u julu 2004. godine kao mehanizam za vršenje parlamentarnog nadzora, koji je bio uključen u rasprave o nacrtu, ali ne i u formulisanje sadašnjeg nacрта Strategije odbrane.²⁴ Međutim, analitičari smatraju da demokratski nadzor „ne postoji na nivou zajednice i da nije verovatno da će on postati funkcionalan za kraće vreme“.²⁵

Partnerstvo za mir i Haški tribunal

Tokom jedne od svojih poslednjih poseta u ulozu generalnog sekretara NATO-a u novembru 2003. godine, lord Robertson je pohvalio ključne promene u vezi vojne reforme koju je Srbija i Crna Gora preduzela 2003. godine: „Sve ovo utire put ka tešnjem odnosu između NATO-a i Srbije i Crne Gore. Ovo posebno otvara mogućnost da se Srbija i Crna Gora pridruže NATO-ovom programu Partnerstva za mir“.²⁶ Bez obzira na to, želja ministra odbrane Tadića da SCG uđe u Partnerstvo za mir do kraja 2003.

godine ili bar do vremena NATO-ovog samita u Istanbulu u junu 2004. godine nije bila ispunjena, zbog političke neizvesnosti na domaćoj sceni koja je dovela do prevremenih parlamentarnih izbora u Srbiji u decembru 2003. godine. Srbija i Crna Gora je, osim Bosne i Hercegovine, ostala jedina zemlja na jugoistoku Evrope koja nije članica Partnerstva za mir.

Bez obzira na sve, saradnja između NATO-a i Srbije i Crne Gore dosegla je novi nivo u 2003. godini. Odmah nakon Tadićeve posete NATO-u u maju 2003. godine, u Beogradu je bio poslan tim eksperata NATO-a. Vojni oficiri su bili pozvani u školu NATO-a u Oberammergau u Njemačkoj, kako bi se pripremali za Partnerstvo za mir. Britanska ambasada u Beogradu, koja je krajem 2002. godine postala centralno mesto kontakata za NATO-ove aktivnosti, u značajnoj je meri povećala svoju pomoć 2003. godine. 2004. godine, VSCG je po prvi puta u istoriji organizovala dve zajedničke vežbe sa državama članicama NATO-a, Italijom i Rumunijom. Oko 1.350 vojnika VSCG i policajaca sudelovalo je u vežbi pod nazivom „Plavi put 2004“ na dunavskoj granici sa Rumunijom i na Jadranskom moru.²⁷ Osim toga, mnogi vojni oficiri pohađali su NATO kurseve, a bilo je organizovano i nekoliko seminara za članove Ministarstva odbrane i Generalštaba 2004. godine, pri čemu je 27 već planirano za 2005. godinu.²⁸

Međutim, iako je od 2003. godine došlo do povećanja pomoći od strane međunarodne zajednice i NATO-a, važan cilj, članstvo u Partnerstvu za mir, će i nadalje biti pod upitnikom zbog raznih preduslova koje Srbija i Crna Gora mora tek da ispuni. Iako je Srbija i Crna Gora obustavila svu finansijsku pomoć Vojsci Republike Srpske, te iako je Savezna skupština konačno ratifikovala Dejtonski mirovni sporazum u decembru 2002. godine, neki od uslova još uvek preostaju da budu ispunjeni, između ostalog i puna saradnja sa Haškim sudom. Ona podrazumeva izručivanje Mladića i Karadžića Hagu (kao što je to ponovio i lord Robertson u novembru

2003. godine), povlačenje tužbe pred Međunarodnim sudom pravde protiv osam država članica NATO-a koje su bile uključene u vazdušne napade na SRJ 1999. godine, te potpuno poštovanje Rezolucije Saveta bezbednosti UN br. 1244 o Kosovu. Pitanje ekstradicije osumnjičenih za ratne zločine Haškom sudu i dalje je jedna od glavnih prepreka za članstvo u Partnerstvu za mir, pri čemu je novi generalni sekretar NATO-a, De Hoop Scheffer, u velikom broju prilika već naglasio ovo kaopreduslov. Izgleda da su se predsednik Tadić i premijer Koštunica konačno dogovorili da se poveća saradnja sa Haškim sudom, te prvi znakovi ukazuju da bi Srbija i Crna Gora mogla primeniti „hrvatski scenarij“, tako što bi nagovorila glavne osumnjičene za ratne zločine da se dobrovoljno predaju.²⁹ Osim toga, Ministarstvo spoljnih poslova je prosledilo optužnice protiv četiri generala Okružnom sudu u Beogradu, što formalno označava početak postupka ekstradicije. U Ministarstvu odbrane, Davinić je naredio uspostavljanje tešnje saradnje sa Haškim sudom.³⁰ Međutim, uzimajući u obzir činjenicu da je Srbija i Crna Gora godinama izbegavala da konačno ispoštuje zahteve Haškog suda, te da nedavne ankete još uvek pokazuju da oko 60% stanovništva³¹ odbija saradnju sa Haškim sudom, mnogi analitičari upozoravaju da ne bi trebalo biti preveliki optimist u vezi ovog pitanja.³² Štaviše, incidenti kao što je ubistvo dva vojnika u topčiderskoj kasarni u Beogradu u oktobru 2004. godine pojačali su sumnje međunarodne javnosti da je Vojska još uvek aktivno uključena u skrivanje haških osumnjičenika.³³

Iako se članstvo u Partnerstvu za mir može samo indirektno smatrati za instrument pritiska na Srbiju i Crnu Goru kako bi ona udovoljila haškim i drugim zahtevima, prethodno pomenuti razvoj događaja ukazuje da postoji ogroman interes za članstvo. Javnost, a isto tako i Vojska, smatraju članstvo u Partnerstvu za mir kao lek za sve probleme. Oko 69% stanovništva Srbije i 54% stanovništva Crne Gore su za članstvo u Partnerstvu za mir (nasuprot tome, više od 50%

njih ne žele da se Srbija i Crna Gora priključi NATO-u).³⁴ Vojska očekuje tehničku i finansijsku pomoć za modernizaciju Vojske Srbije i Crne Gore, zbog toga što je primarni cilj Partnerstva za mir postizanje interoperabilnosti snaga koje sudeluju sa NATO-om u mirovnim operacijama. Osim toga, namera Partnerstva za mir je da stabilizuje regiju putem saradnje i zajedničkog delovanja susednih zemalja. To bi u slučaju Srbije i Crne Gore obezbedilo vredan doprinos u pravcu regionalne stabilizacije i ubrzalo reformu Vojske. Konačno, time bi se uklonio i stalno prisutni imidž o njoj kao o neprijatelju odgovornom za ratne zločine. Međutim, Vojsci Srbije i Crne Gore u sadašnjem trenutku još uvek nedostaju potrebni kadrovi i kapaciteti koji bi garantovali puno članstvo.³⁵

Reforma Vojske na olujnom moru: ekonomski problemi

Ministarstvo odbrane shvata da su ekonomski uslovi pod kojima će vojne reforme biti provedene, naročito reintegracija i prekvalifikacija, daleko od idealnih. U Ministarstvu odbrane implicitno uviđaju da je privreda Srbije i Crne Gore još uvek u tranziciji u kojoj dolazi do promene strukture vlasništva i preraspodele resursa. Za otpuštene oficire će biti teško da se pojave kao radnici na skučenom tržištu rada, a kao budući preduzetnici verovatno će se morati suočiti sa manjkom mogućnosti i sredstava potrebnih za uspešno pokretanje malih i srednjih preduzeća. Mnoge od mera u okviru programa Ministarstva odbrane za prekvalifikaciju i reintegraciju, o kojima će biti govora u sledećem poglavlju, kao što su obuka, razvoj malih i srednjih preduzeća ili prevremeno penzionisanje, mogu se pokazati kao neuspešne, ili možda ne mognu obezbediti otpuštenom višku kadra odgovarajuće kvalifikacije ili dovoljno sredstava za život. U ovom poglavlju pokušavamo bliže rasvetliti

Tabela 1: Stvarni rast BDP u Srbiji i Crnoj Gori

Izvor: *Economist Intelligence Unit, različiti izveštaji*

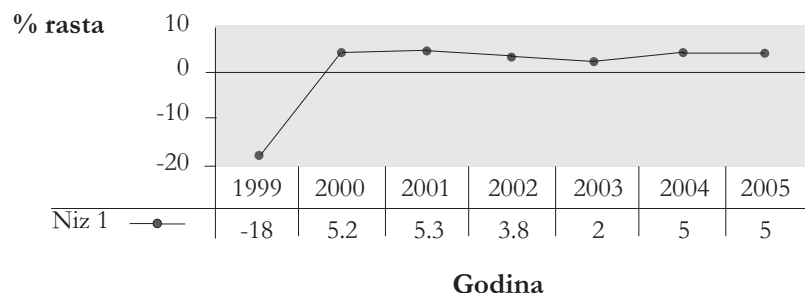
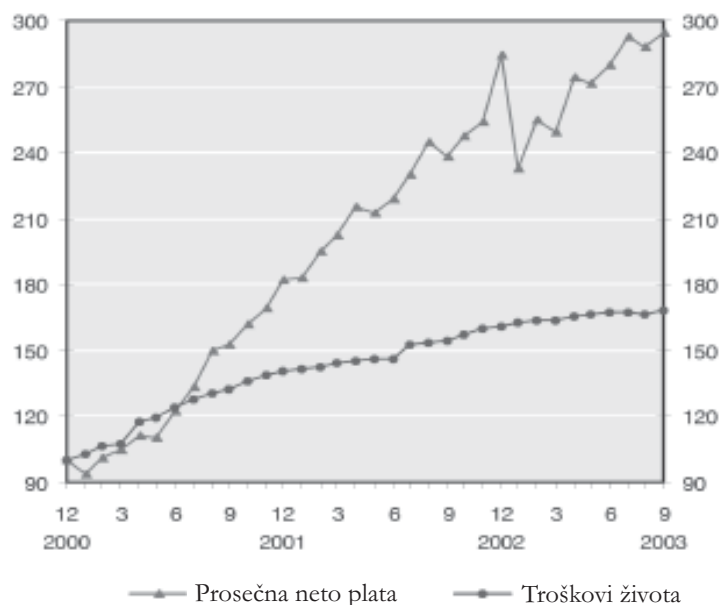

Tabela 2: Neto zarade i troškovi života

Izvor: *Narodna banka Srbije, januar 2004. g.*

Primedba: *Decembar 2000. g. = 100*

neka od ekonomskih pitanja koja će imati uticaja na planirane aktivnosti.

Iako će, kako prema standardima Evropske unije tako i prema balkanskim standardima, rast u Srbiji i Crnoj Gori i nadalje biti snažan, u kratkoročnom periodu svi slojevi stanovništva neće ravnomerno osetiti njegove učinke. Štaviše, iako se ovaj proces usporio 2004. godine, privatizacija i dalje stalno napreduje i proizvodi na kratak rok probleme u vezi nivoa zaposlenosti.³⁶

Minimalna plata u Srbiji i Crnoj Gori je ovde postavljena uglavnom kao kriterij za uporedbu, budući da je 6.090 dinara (85 evra),³⁷ nedovoljno za ishranu i režijske troškove četvoročlane porodice.³⁸

Međutim, prosečna neto plata u Srbiji u decembru 2003. iznosila je 14.528 dinara.³⁹ Tabela 2 pokazuje da su se tokom poslednje tri godine neto zarade povećale znatno više od troškova života. Kupovna moć zaposlenih, merena minimalnom potrošačkom korpom, narasla je u Srbiji 2003. godine za preko 15,6%. Međutim, ovo bogatstvo se ne raspoređuje ravnomerno na celo stanovništvo, pojedine privredne grane ili regije.⁴⁰

U pogledu nezaposlenosti, situacija u Srbiji i Crnoj Gori je prilično teška. Prema zvaničnim statistikama o nivou zaposlenosti na tržištu rada Srbije i Crne Gore koje daje Zavod za tržište rada procenjuje se da stopa nezaposlenosti iznosi čak 27%. Međutim, ove brojke su verovatno preuveličane. Zvanična stopa nezaposlenosti se zasniva na broju nezaposlenih koji su prijavljeni na biou. Pojedina lica se prijavljuju kako bi mogla dobivati različite vrste dodataka koje obezbeđuje Biro za zapošljavanje (naročito zdravstveno osiguranje), iako su pritom zaposlena u neformalnom (sivom) sektoru, te zbog toga zapravo i ne traže aktivno posao. U izvesnim situacijama potrebno je biti prijavljen na Birou kako bi se mogao dobiti novi posao (npr. diplomirani studenti koji se moraju prvo prijaviti,

Tabela 3: Ukupan broj nezaposlenih u Srbiji i Crnoj Gori prema zvaničnoj evidenciji

Izvor: Biro za zapošljavanje SCG, ILO LABORSTA (<http://laborsta.ilo.org/>)

	1999		2000		2001		2002		2003	
	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)
Ukupno	811,065	21.1	805,795	21.2	850,004	22.3	923,236	24.7	1,018,974	27.6
<i>Muškarci</i>	349,305	16.4	346,009	20.5	369,612	22.6	408,695	...	461,218	...
<i>Žene</i>	461,760	26.8	459,786	21.8	480,392	22.1	514,541	...	557,756	...

Tabela 4: Srbija i Crna Gora – ukupan postotak nezaposlenih na osnovu kriterija ILO

Izvor: Pregled radne snage, ILO LABORSTA (<http://laborsta.ilo.org/>)

Primedba: U oktobru svake godine. Lica sa 15 i više godina.

	1999		2000		2001		2002		2003	
	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)	#	Stopa (%)
Ukupno	527,962	13.7	480,520	12.6	490,213	12.8	517,287	13.8	562,430	15.2
<i>Muškarci</i>	248,943	11.7	223,563	10.6	242,531	11.1	261,466	12.4	306,408	14.4
<i>Žene</i>	279,019	16.2	256,957	15.2	247,682	15.0	255,821	15.8	256,022	16.4

čak i ukoliko su već našli posao). Na taj način, podaci o registrovanom broju preuveličavaju stvarni nivo nezaposlenosti u Srbiji i Crnoj Gori.

Prema tome, bolje se osloniti na statističke podatke o stopama zaposlenosti koje obezbeđuje Međunarodna organizacija rada (ILO). ILO koristi drukčiji skup kriterija, na osnovu kojih se prilikom izračunavanja stope nezaposlenosti uz gorepomenutu zvaničnu evidenciju nastoji uzeti u obzir i neformalno zapošljavanje.

Standardna definicija nezaposlenosti Međunarodne organizacije rada (ILO) zahteva da svi od navedenih uslova budu ispunjeni: (i) lice nema posao, (ii) lice aktivno traži posao i

(iii) lice stoji na raspolaganju za rad.⁴¹ Stopa nezaposlenosti u Srbiji i Crnoj Gori od oko 15% za 2003. godinu prema proceni ILO, značajno je niža od zvaničnih brojki, ali još uvek predstavlja vrlo visoku stopu. Lica zaposlena u neformalnom sektoru nisu obuhvaćena statistikama, ali ni poslovi u neformalnom sektoru isto tako nisu ona vrsta zaposlenja na koju cilja Ministarstvo odbrane putem svog PRISMA programa. Biće mnogo teže obezbediti legalne i sigurne poslove otpuštenom i prekvalifikovanom višku kadra.

Siromaštvo će, kratkoročno gledano, predstavljati problem za društvo u Srbiji i Crnoj Gori. Siromaštvo je enormno poraslo tokom 1990-ih godina zbog pogoršanja socijalne

zaštite, međunarodnih sankcija i nemogućnosti da javna potrošnja zadovolji nivo primanja.⁴² Zbog velikog broja unutrašnje raseljenih lica i izbeglica kojima je potrebno obezbediti zdravstvena zaštitu, školovanje i stambeno zbrinjavanje, obaveze po javnoj potrošnji su i dalje pod velikim dodatnim pritiskom.⁴³

Prema UN, siromaštvo koje je u velikoj meri udruženo sa nezaposlenošću predstavlja široko raširen fenomen i „ozbiljan izvor nezadovoljstva”.⁴⁴ Prema strateškom planu za smanjenje siromaštva, srbijanske vlasti očekuju da će do 2007. g. napola smanjiti broj ljudi koji žive u siromaštvu, tako što će razrešiti nedostatak kapaciteta

Tabela 5: Siromaštvo u Srbiji: Definicija i incidencija

Izvor: Istraživanje životnog standarda stanovništva, SMMRI, juni 2002. g.

	Finansijski ugroženi (linija siromaštva 5.507 din/90 evra)			Siromašni (linija siromaštva 4.489 din/73 evra)		
	Indeks siromaštva	Jaz siromaštva	Težina siromaštva	Indeks siromaštva	Jaz siromaštva	Težina siromaštva
Gradsko %	16.8	3.3	1.1	7.8	1.5	0.5
Seosko %	25.1	6.1	2.3	14.2	3.2	1.1
Ukupno %	20.0	4.6	1.6	10.6	2.2	0.8

u obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, stambenom sektoru i infrastrukturi.⁴⁵ Kao što to pokazuju brojni dokumenti, veliki postotak stanovništva i dalje se oslanja na „sivu“ ekonomiju kako bi preživelo.⁴⁶

Da zaključimo, kada se ima na umu privredna situacija u Srbiji i Crnoj Gori, ekonomski uslovi pod kojima će se početi provoditi reforme Vojske i ambiciozni projekat zbrinjavanja viška kadra nisu idealni. Napori koje država bude ulagala, stanje svetske privrede, te povoljne ili nepovoljne cene nafte, biće važni džokeri u igri koje će trebati pratiti.

Od JNA do VSCG: Struktura i problemi Vojske u Srbiji i Crnoj Gori

Uloga i struktura Jugoslavenske narodne armije (JNA) su se uglavnom zasnivale na iskustvima iz partizanskog rata i percepciji o pretnji koju predstavlja invazija spolja – i koja bi uključivala angažman ili NATO pakta ili Varšavskog pakta. Odbrana teritorija predstavljala je glavnu strategiju JNA i njoj podređenih snaga Teritorijalne odbrane (TO). Vojna doktrina Opštenarodne odbrane iz 1969. godine naglašavala je ovakav

pristup i predstavljala je osnovni koncept na kojem se gradila struktura i strategija JNA sve do 1990-ih.⁴⁷

JNA se u najvećoj mjeri oslanjala na vojne obveznike koji bi nakon odsluženja vojnog roka ulazili u rezervni sastav JNA ili postajali pripadnici snaga Teritorijalne odbrane. 1990. i 1991. godine u JNA je bilo 180.000 vojnika, od kojih su preko 101.000 bili vojni obveznici. Nakon odvajanja republika Slovenije, Hrvatske

i Bosne i Hercegovine, JNA je pretrpela značajne promene u brojnomo stanju i sastavu. Iako su neki delovi vojske koji su bili locirani u ovim republikama napustili JNA i formirali nove vojske skupa sa odgovarajućim lokalnim snagama teritorijalne odbrane, oficiri JNA i vojnici poreklom iz Srbije napustili su nove osamostaljene republike i pridružili se JNA na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije (SRJ).

Tabela 6: Procenjeno brojno stanje JNA 1990-1995.

Izvor: *Odgovarajuća godišnja izdanja The Military Balance, Međunarodni institut za strateške studije (IISS)*

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Ukupno aktivnih	180,000	180,000	135,000	136,500	126,500	126,500
<i>Od čega regrutovanih</i>	101,400	101,400	44,500	60,000	60,000	60,000
<i>Rezerva (TO)</i>	510,000	510,000	400,000	400,000	400,000	400,000
<i>Republika Srpska Bosna</i>	-		67,000	80,000	80,000	75,000
<i>Republika Srpska Krajina</i>	-		16,000	45,000	45,000	45,000

Nakon ovog rascjepa iz 1991. i 1992. g., broj pripadnika JNA se smanjio za oko 70.000. Prema procenama, oko 25.000 regruta je napustilo JNA tokom rata sa Hrvatskom.⁴⁸ Bez obzira na to, dodatnih 73.000 pripadnika Vojske Republike Srpske Krajine i oko 125.000 pripadnika Vojske Republike Srpske u Bosni i Hercegovini bilo je povezano sa JNA i primalo podršku.

U godinama koje su usledile nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine i tokom celog rata na Kosovu sve do 2004. godine, bilo je malih promena u odnosu na

ukupan broj pripadnika JNA, kasnije nazvane Vojskom Srbije i Crne Gore (VSCG). Nakon laganog povećanja 1996. godine, broj pripadnika VSCG je u 2004. g. bio smanjen na otprilike 48.000 profesionalnih pripadnika Vojske.

Većina ovih smanjenja bila je rezultat penzionisanja ili dobrovoljnog napuštanja Vojske bez prava na penziju.⁵⁰ Iako za ovo istraživanje nije bilo raspoloživih podataka o starosnoj strukturi lica koja su dobrovoljno napustila Vojsku, za većinu njih je

rečeno da su bili ili mladi ili visoko kvalifikovani, te je prema tome za njih postojala veća verovatnoća da će naći posao izvan Vojske.⁵¹ Tokom ovog vremenskog perioda nije se primenjivala bilo kakva jasna strategije demobilizacije ili zbrinjavanja.

Predviđena reforma VSCG do 2010. godine obuhvata ambiciozni program za smanjenje broja i reorganizaciju Vojske.⁵² Iako mnogo toga zavisi od Strategije odbrane i Vojne doktrine koja iz nje proizlazi, broj pripadnika VSCG, bez regruta, će se verovatno smanjiti na oko 33.000.

Tabela 7: Brojno stanje i sastav VSCG 1995-2004. g. (bez vojnih obveznika)

Izvor: Generalštab VSCG, juli 2004⁴⁹

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Oficiri</i>	13,253	12,870	12,768	12,568	11,951	11,253	11,130	10,659	9,744	9,672
<i>Podoficiri</i>	10,385	10,947	11,196	11,258	11,570	11,991	12,585	12,951	13,015	12,889
<i>Građanska lica</i>	18,721	19,113	18,582	18,591	17,811	18,208	18,623	19,570	19,500	18,009
<i>Vojnici po ugovoru</i>	8,874	11,667	11,156	9,353	7,158	6,885	6,960	6,442	7,581	7,541
Ukupno	51,233	54,597	53,702	51,770	48,490	48,337	49,298	49,622	49,840	48,111

Tabela 8: Planirano smanjenje VSCG 2005-2010. g. (bez regruta)

Izvor: Projektni dokument PRISMA programa, maj 2004. g.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Predviđeni broj na kraju godine</i>	49,400	44,750	41,200	37,550	35,000	33,000

Iako ovo otprilike odgovara brojčanoj veličini i omeru oružanih snaga u susjednim zemljama kao što je Bugarska, neki predstavnici VSCG, kao što je general Blagoje Grahovac, tvrde da bi broj pripadnika VSCG trebao biti još više smanjen. Grahovac, bivši savetnik za bezbednost predsednika SCG, sugerisao je da broj pripadnika VSCG bude smanjen na 16.000 - 25.000, od kojih bi samo 3.000 bilo smešteno u Crnoj Gori. Iako se za ovu sugestiju smatralo da je politički motivisana i da se njom još jednom podvlači neodlučan stav Crnogoraca prema VSCG i državnoj zajednici uopšte, ima argumenata u korist takvog predloga - uglavnom budžetske prirode, ali postoje takođe i strateški razlozi.

Budući da se sve susjedne zemlje nalaze u različitim fazama smanjenja broja snaga i priprema za članstvo u Partnerstvu za mir ili NATO-u, Srbija i Crna Gora bi se takođe mogla usredsrediti na saradnju u regiji i ojačati profesionalni karakter malih i specijalizovanih snaga za podršku mirovnim operacijama i druge zadatke. Naprimera, Bosna i Hercegovina će smanjiti broj pripadnika svojih oružanih snaga na 12.000 do kraja ove godine. Hrvatska, koja se takođe teško bori sa problemima modernizacije i jačanja profesionalizma oružanih snaga, odlučila je da smanji broj na 22.000 profesionalnih vojnika i 8.000 regruta - vojnih obveznika.⁵³

Odbrambena strategija Srbije i Crne Gore odražava njeno opredelenje da se priključi međunarodnim strukturama bezbednosti. Ali, eventualni zadaci i doprinos VSCG u tim strukturama ne pružaju opravdanje za mirnodopske snage koje bi bile sastavljene od 33.000 profesionalnih vojnika i 17.000 regruta, kao što je to predviđeno za

2010. godinu. Ministarstvo odbrane može imati sredstava samo za obuku i opremanje određenog postotka svojih jedinica kako bi one bile podobne za međunarodne misije. Alternativa u kojoj bi došlo do daljeg smanjenja mogla bi imati pozitivan učinak na način percepcije pretnji unutar regije, gde Srbija i Crna Gora još uvek predstavlja „najveći izazov i nepoznanicu na zapadnom Balkanu“.⁵⁴

Drugo pitanje koje treba uzeti u obzir je najnoviji razvoj događaja u pogledu popunjavanja novim vojnicima i regrutovanja vojnih obveznika. Nakon što je bilo konačno prihvaćeno pravo na prigovor savesti u korist civilnog služenja vojnog roka 2003. godine, broj vojnika koji su izabrali ovu mogućnost dramatično se povećao. U društvu u kojem prevladava vrlo snažan imidž muškosti i gde je Vojska na drugom mestu po podršci javnosti, odmah iza Pravoslavne crkve,⁵⁵ ovakav razvoj događaja bilo je nemoguće predvideti i bio je iznenađujući za sve, uključujući tu i Ministarstvo odbrane. Do septembra 2004. godine, nakon prvog kruga regrutovanja u kojem je postojala mogućnost da se izabere civilno služenje vojnog roka, već se pojavilo 4.500 prigovarača savesti koji su čekali da budu raspoređeni na civilna radna mesta. Ministar odbrane Prvoslav Davinić morao je priznati da je civilno služenje vojnog roka bilo uvedeno „bez prethodnih priprema“⁵⁶ i da Ministarstvo odbrane u tom trenutku nije moglo staviti dovoljno radnih mesta na raspolaganje. Ukoliko bi se broj prigovarača savesti i dalje povećavao, bilo bi teško za VSCG da ispuni planirani broj vojnih obveznika i da regrutuje dovoljan broj vojnika u budućnosti.

Finansijska pitanja

Mali budžet za sektor odbrane u Srbiji i Crnoj Gori takođe predstavlja opasnost za sadašnje planove reformi. Prema procenama SIPRI-a, ukupan odbrambeni budžet je bio vrlo nizak tokom proteklih nekoliko godina.

Procene Ministarstva odbrane u vezi budućih trendova budžeta odbrane pokazuju da će situacija u pogledu finansiranja VSCG i dalje biti riskantna. Udeo vojnih rashoda u odnosu na BDP će i nadalje biti visok (vidi sliku 10). Osim toga, situacija bi se mogla pogoršati ukoliko predviđeni pozitivan razvoj događaja u vezi BDP Srbije i Crne Gore ne bude realizovan, budući da bi udeo u odnosu na BDP mogao porasti na preko 3% BDP.⁵⁷ Gledano iz više pozitivnog ugla, oko 70% sadašnjeg budžeta odbrane se troši na ljudstvo, dok se na toliko potrebnu modernizaciju oružanih snaga troši samo 10%⁵⁸ - smanjeni broj profesionalnih pripadnika VSCG mogao bi stabilizovati budžet i osloboditi sredstva za druge urgentne potrebe. Bez obzira na to, VSCG će se verovatno suočiti sa još većim finansijskim problemima 2005. godine. Savetnik ministra odbrane Kadijević najavio je da će sadašnji budžet moći zadovoljiti osnovne potrebe VSCG samo za prvih šest meseci.⁵⁹ Troškovi za ishranu i ljudstvo iznose oko 90% budžeta odbrane za 2005., pri čemu uopšte nema sredstava namenjenih za stambeno zbrinjavanje ili druge socijalne programe, a samo dva posto je izdvojeno za opremu. On predviđa da će se nominalna vrednost budžeta za 2005. verovatno smanjiti za 300 miliona evra.⁶⁰ Bez finansijske pomoći Ujedinjenog kraljevstva i Holandije, aktivnosti na obuci i reintegraciji u okviru programa PRISMA ne bi mogle biti nastavljene u 2005. godini.

Tabela 9: Procene vojnih rashoda Srbije i Crne Gore, 1999–2002. g.*Izvor: Godišnjak SIPRI 2003. Naoružanje, razoružanje i međunarodna bezbednost*

	1999	2000	2001	2002
<i>Vojni rashodi u milionima američkih dolara</i>	504	710	583	601

Tabela 10: Prognoza odbrambenih rashoda Srbije i Crne Gore do 2008.*Izvor: Ministarstvo odbrane SCG, 2004*

	2004	2005	2006	2007	2008
<i>BDP u milijardama američkih dolara</i>	23.7	26.7	29.2	31.8	33.8
<i>Rashodi na odbranu u milionima američkih dolara</i>	782	774	730	795	844
<i>Udeo rashoda za Vojsku u odnosu na BDP u postocima</i>	3.3	2.9	2.5	2.5	2.5

Nizak ukupni budžet odbrane Srbije i Crne Gore i prekomeran broj pripadnika VSCG imali su za rezultat jednu od najnižih stopa rashoda po vojniku u Evropi. Ministarstvo odbrane je izračunalo da su tekući godišnji troškovi po vojniku negde oko 5.000 – 6.500 US \$.⁶¹ Međutim, ove brojke su izgleda zasnovane na pretpostavci da VSCG broji 100.000 pripadnika, dok bi realnije bilo očekivati da sadašnji broj pripadnika iznosi oko 70.000 (uključujući vojne obveznike). Ovakva procena bi značila da se iznos koji se troši po vojniku podiže na oko 10.000 – 11.000 US \$, ukoliko se uzme u obzir iznos od 782 miliona US \$ za odbrambeni budžet u 2004. U poređenju sa ovim, Hrvatska može potrošiti oko 9.781 US \$, a Republika Češka oko 15.146 US \$ po vojniku.⁶²

Ministarstvo odbrane SCG tvrdi da je potrebno oko 20.000 US \$ po vojniku.⁶³ Međutim, nije jasno na koji se način ove brojke mogu realizovati unutar tekućih planova. Štaviše, predstavnici Ministarstva odbrane tvrde da su plate veoma niske, pri čemu profesionalni vojnik prima u proseku 274 evra, a vojnici po ugovoru oko 187 evra mesečno. Smatra se da je teško sa tako niskim platama održati kvalifikovane profesionalne vojnike ili regrutovati nove.⁶⁴ Međutim, ukoliko se podsetimo na analizu tržišta rada iz Poglavlja 3, visina plate oficira je u znatnoj meri viša od neto prosečnog prihoda koji iznosi oko 14.528 dinara (oko 195 evra), a vojnici po ugovoru primaju platu blizu te sume. U sadašnjoj ekonomskoj situaciji ovaj iznos bi trebao biti dovoljno privlačan za regrutovanje novih vojnika.

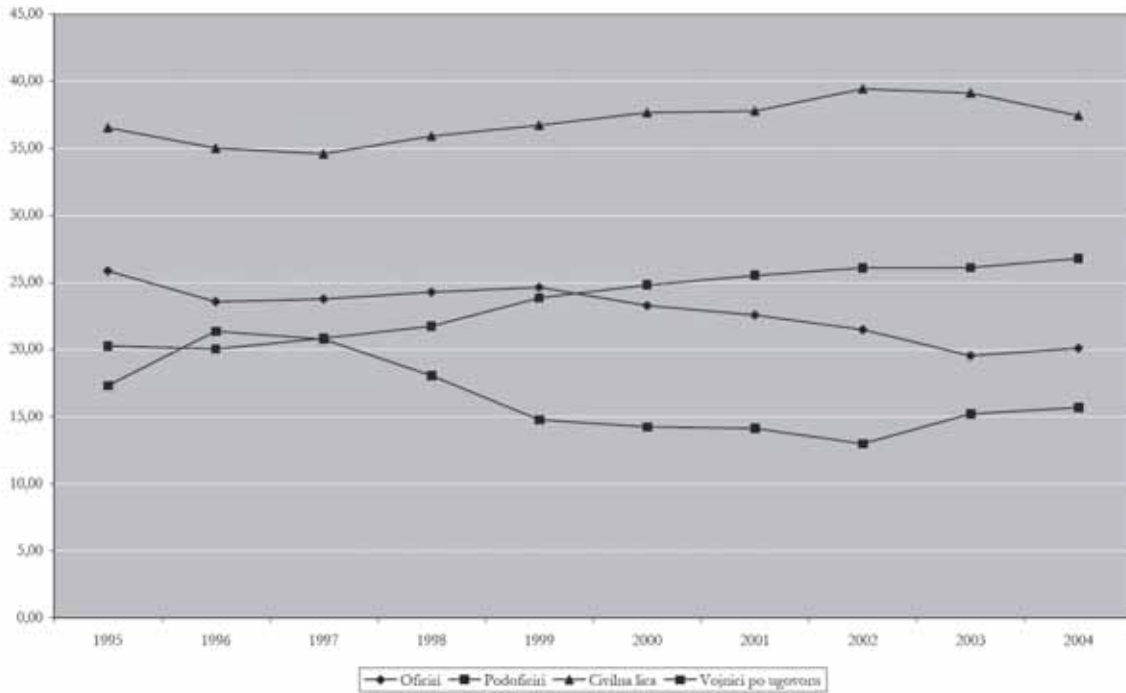
Sastav i distribucija činova i kategorija

Podoficiri i vojnici po ugovoru su vrlo važni za svaku profesionalnu vojsku. Kao što se može videti na tabeli 11, ukupan sastav VSCG nije previše povoljan. 2004. godine VSCG se sastojala od oko 27% podoficira i 20% oficira,⁶⁵ što je daleko ispod omera od 3:1 (podoficiri/oficiri) koji se uzima kao prioritet u drugim vojskama koje provode reorganizacione reforme, kao što su naprimer rumunske oružane snage.⁶⁶ Osim toga, broj građanskih lica na službi u Vojsci u VSCG je i nadalje visok i iznosi oko 37%.

Međutim, kada se pogleda na strukturni razvoj VSCG može se videti da je tokom poslednjih godina Ministarstvo odbrane pokušavalo da polako poveća udeo podoficira u Vojsci i smanji broj

Tabela 11: Kretanje omjera kategorija kadra u VSCG 1995 – 2004. g.
U postocima

Izvor: Izračunao autor na osnovu podataka dobivenih od Generalštaba VSCG, jul 2004

oficira i civilnih lica na službi u Vojsci. Verovatno je nekima od vojnika po ugovoru 1998. i 1999. godine bio dat status podoficira.⁶⁷ Što se tiče visokog postotka civilnih lica na službi u Vojsci, planirana reforma Vojske će smanjiti njihov udeo tako što će se izvesne komponente, kao što su biblioteke, muzeji, izdavačke kuće i klubove Vojske izdvojiti iz VSCG. Reformom je predviđeno da će, skupa sa dodatnim zbrinjavanjem civilnih lica izvan Vojske, biti 12.000 manje civilnih lica u VSCG.⁶⁸ Međutim, neće biti lako rešiti problem malog broja podoficira i vojnika po ugovoru.

Kada se поближе pogleda struktura činova oficirskog kadra uočava se problem koji je od još većeg

suštinskog značaja za reformu Vojske. Nesrazmerna proporcija starešina visokog ranga predstavlja strukturni problem koji je karakterističan za sve bivše komunističke zemlje. Međutim, zbog dominantnog broja Srba sa višim oficirskim činovima u JNA (oko 70%)⁶⁹, odvajanje od hrvatskih, slovenačkih i bosanskih snaga dovelo je do toga da VJ, a zatim i VSCG, karakteriše čak i još veća disproporcija u distribuciji činova nego u drugim zemljama koje prolaze kroz transformaciju.⁷⁰ 47% starešina u sadašnjem trenutku ima čin generala, pukovnika ili potpukovnika.⁷¹ Ovo predstavlja nefunkcionalnu vojsku, zbog toga što su niži činovi veoma važni za operativne funkcije unutar VSCG.⁷² Iako tabela 11 pokazuje da je Ministarstvo odbrane preduzelo mere na poboljšanje omjera

između podoficira i oficira, unutar oficirskog kadra nije bilo takvih poboljšanja kojima bi se popravio omer između oficira sa višim i oficira sa nižim činovima.

Štaviše, došlo je do još daljih povećanja broja pukovnika i potpukovnika u periodu od 2003. do 2004. godine, u vreme kada su ministar Tadić i njegovi savetnici već bili započeli reformu Vojske. Verovatno su unapređenja bila korištena kao instrument za povećanje broja visokorangiranih oficira koji su bili za reformu. Ovakva strategija može kratkoročno obezbediti podršku, ali dugoročno gledano stvara probleme u

Tabela 12: Distribucija oficira prema raznim činovima u VSCG 1995–2004. g. U postocima

Izvor: Izračunao autor na osnovu podataka obezbeđenih od strane Generalštaba VSCG, juli 2004. g.

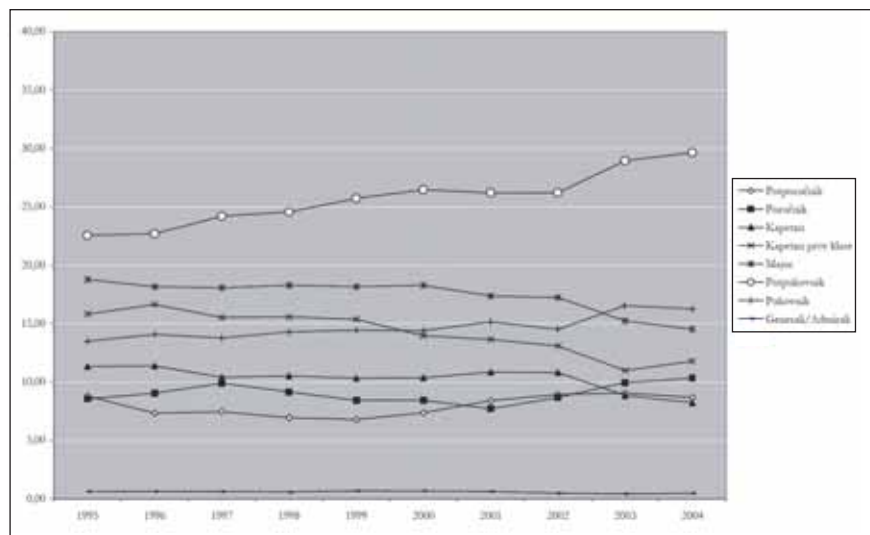
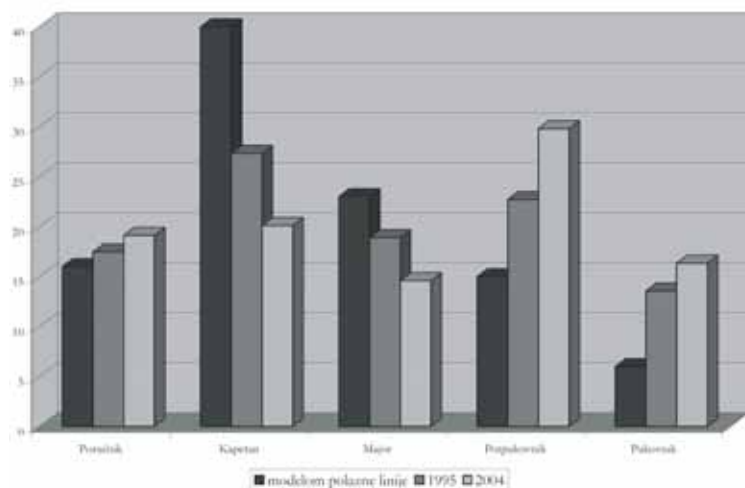

Tabela 13: Sastav oficirskog kadra VSCG u poređenju sa modelom polazne linije U postocima

Izvor: Izračunao autor na osnovu podataka obezbeđenih od strane Generalštaba VSCG, juli 2004. g.

vezi sa strukturom VSCG i dodatnim iznosima novca koji se troši na kadar u okviru budžeta odbrane.⁷³ Ovakva disproporcija u okviru oficirskog kadra može se čak i jasnije videti ukoliko se uporedi sa modelom polazne linije koji je bio primenjen u odnosu na reformu mađarskih oružanih snaga.⁷⁴

Neadekvatna struktura oficirskog kora, koja je bila vidljiva već 1995., nastavila se pogoršavati. Prosečna starosna dob oficira sada iznosi više od 40 godina.⁷⁵ Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore imaće težak zadatak da reformiše tako zastarelu i nefunkcionalnu strukturu, naročito kada se imaju na umu budžetska ograničenja i ekonomska neizvesnost. Da li će VSCG moći da privuče dovoljno novih

vojnika kako bi povećala broj kadrova sa nižim činovima? Da li će moći održati broj regrutovanih vojnih obveznika? Možda bi vredelo razmisliti o daljim smanjenjima kako bi se formirala stabilnija Vojska, koja bi bila bolje finansirana i strukturisana, pri čemu bi smanjenja takođe mogla doprineti tome da u regiji izbledi stara slika o njoj kao o pretnji.

Vojni kadar u tranziciji: Ratni veterani, penzioneri i otpušteni oficiri

Sadašnja reforma Vojske u Srbiji i Crnoj Gori, sa merama koje treba da se pobrinu za višak kadra, bavi se samo jednim delom opšteg problema bivšeg vojnog kadra u zemlji: oficirima, vojnicima i civilima na službi u Vojsci koji će izgubiti svoj posao u VSCG nakon smanjenja do kojih će doći tokom sledećih 6 do 8 godina. Međutim, tokom poslednje decenije čak je i veći broj vojnih kadrova bio otpušten ili je napustio Vojsku ili paravojne grupe. Većina njih nije u središtu interesovanja javnosti i neće biti korisnik novog programa prekvalifikacije Ministarstva odbrane. Neke od ovih grupa mogu imati teških problema u društvu i imati negativan učinak na društvo (nasilje u porodici, organizovani kriminal, itd.); druge grupe pak mogu biti u boljem položaju nego prosečno stanovništvo u Srbiji i Crnoj Gori i neće im biti potrebna dodatna pomoć. Mogu se razlikovati tri grupe bivšeg vojnog osoblja i različitih problema koje moraju razrešavati:

- Ratni vojni veterani i ratne traume
- Penzioneri i stambena pitanja
- Bivši vojni kadar koji je ostao bez prinadležnosti (tj. vojnici po ugovoru na kratak rok)

Bivši borci i ratne traume

Čak i u 2004. godini, veliki delovi srbijanskog društva vide sebe kao žrtve ratova iz 1991–1999. g. Osim toga, pitanje odgovornosti i upletenosti u ratne zločine vojnih snaga iz Srbije i Crne Gore dovodi se u sumnju ili otvoreno negira u javnosti.⁷⁶ Zbog toga nije iznenađujuće da, sa jedne strane, VSCG još uvek zadržava visok renome

u očima javnosti Srbije i Crne Gore (oko 26% stanovništva i dalje negira da su od strane VSCG bili počinjeni bilo kakvi ratni zločini⁷⁷), dok su, sa druge strane, bivši borci marginalizovani u društvu.⁷⁸ Mada se ponekad javljaju protesti boračkih udruženja, ove grupe nemaju dovoljno uticaja da bi mogle staviti pitanja reintegracije i pomoći na dnevni red javnosti.⁷⁹ Postoje različite grupe ratnih vojnih veterana: vojni obveznici, bivši ili još uvek aktivni profesionalni pripadnici Vojske, dobrovoljci i pripadnici paravojnih formacija.

Vojni obveznici su morali služiti svoj vojni rok na linijama fronta, naročito u periodu između 1991. i 1995. godine. Bez ikakvog prethodnog predratnog obrazovanja i traumatizovani onim kroz šta su prošli, neki od ovih bivših vojnika nisu uspeali da se reintegrišu u društvo.⁸⁰ Isto često važi i za dobrovoljce iz ratova koji su se pridružili paravojnim snagama, odnosno za „vikend ratnike“ koji su preko vikenda autobusima bili dovođeni na front. Ovi ljudi su često imali redovno zaposlenje, koje su nakon rata izgubili zbog psiholoških problema. Neki od ovih bivših vojnika i bivših boraca bili su upleteni u teške ratne zločine i trebaju biti izvedeni pred sud. Međutim, važno je videti ih ne samo kao počinioce zločina, nego takođe i kao žrtve, te biti svestan negativnog učinka koji oni mogu imati na svoje zajednice i društvo kao celinu. Neki istraživači poriču da ratni vojni veterani sada predstavljaju pretnju za društvo⁸¹, ali izgleda da je to tako uglavnom zbog toga što nedostaje

podataka o srazmerama i prirodi problema, a ne zato što taj problem ne postoji. Uopšte gledano, važno je imati na umu da su vojnici i oficiri dobro obučeni u korištenju oružja, organizovane sile i nasilja, što se ne sme potceniti.

Oko 330.000 vojnih obveznika je služilo svoj vojni rok u JNA u periodu od 1990. do 1995. godine, pri čemu su mnogi od njih bili na linijama fronta.⁸² Ovi mobilizovani vojnici, mladi i neiskusni, često su u većoj meri nego prosečni vojnici imali problema sa onim čemu su bili svedoci tokom ratova, te nakon odsluženja svog vojnog roka nisu bili u stanju da nastave svoje školovanje ili da nađu posao.⁸³ Članovi Udruženja za mentalno zdravlje/zaštitu ratnih veterana i žrtava ratova (AMH) procenjuju da je ukupan broj bivšeg vojnog kadra ili bivših boraca koji imaju psihosocijalne poremećaje veoma visok, mada još uvek nedostaju kvantitativne studije o ovom problemu.⁸⁴ Slični slučajevi i iskustva iz drugih zemalja pokazali su da do jedne trećine ovih veterana može imati traume ili pokazivati odgovarajuće psihološke poteškoće, što u njihovim porodicama i društvenim zajednicama može uzrokovati dodatne psihološke probleme.⁸⁵

Ratni veterani, naročito paravojne grupe, bili su povezani sa organizovanim kriminalom u Srbiji i Crnoj Gori. Ubistvo premijera Đinđića i upletenost bivših paravojnih grupa kao što su „Crvene beretke“ u organizovani kriminal ukazuju na potencijalnu pretnju koju su predstavljali ratni veterani u odnosu na još uvek krhki politički sistem u

Srbiji i Crnoj Gori. Kada se tome doda ogromna količina oružja kojoj imaju pristupa ove grupe i veterani pojedinačno, ova pretnja se najverovatnije može samo još uvećati ukoliko ekonomski razvoj ne bude dovoljno jak da im omogući integraciju u privredni život. Međutim, postoji i druga pretnja srbijanskom društvu koja dolazi od strane ratnih veterana, mada je ona manje očigledna i o njoj ne postoji dovoljno dokumentacije. U „vekovnoj patrijarhalnoj kulturi divljenja ratniku i njegovoj pokornoj ženi domaćici“,⁸⁶ traumatizovani borci u Srbiji i Crnoj Gori, zbog nezaposlenosti, invaliditeta i psihosocijalnih problema, ne uspeavaju danas da ispune ulogu hegemonске muškosti „hranioca porodice“. Oni ponekada pribegavaju nasilju nad partnerom i porodicom kako bi izašli na kraj sa ovim neuspehom. Tokom i nakon ratova u Srbiji i Crnoj Gori nasilje u porodici je bilo u porastu i uključivalo je čak i pretnje članovima porodice oružjem koje su doneli iz rata.⁸⁷ Traumatizovani ratni veterani mogu imati ozbiljnih poteškoća u pogledu sposobnosti da „funkcionišu“ u društvu. Često im nedostaje trpeljivost koja bi im omogućila da podnesu sporu tranziciju i demokratske postupke kako ih oni vide. U nestabilna vremena oni se nastoje vratiti unazad i stvoriti „situacije nalik ratu“ u okviru legalnih i nelegalnih struktura. Specijalne jedinice oružanih snaga i policije, kao i organizovani kriminal, mogu im obezbediti trnce uzbuđenja koje im je potrebno da bi „funkcionisali“. Ima brojnih primera situacija gde se ratni veterani pridružuju plaćeničkim grupama ne samo na Balkanu, nego i u udaljenim zemljama u Africi i na drugim mestima.⁸⁸

Ratni veterani su takođe jedna od glavnih ciljnih grupa radikalnih i nedemokratskih stranaka u Srbiji i Crnoj Gori. 2003. i 2004. godine, Srpska radikalna stranka je osvojila najviše glasova u oblastima gde je stopa mobilizacije tokom ratova bila najviša i gde je sada smeštena većina izbeglica iz drugih republika.⁸⁹

Kao što je prethodno rečeno, pitanje ratnih veterana ne predstavlja danas prioritet u Srbiji i Crnoj Gori. Ipak, postoje dva projekta koji se sada provode, a koji nisu samo izraz potrebe da se pruži pomoć ratnim veteranima, nego takođe pružaju i mogućnost da se pitanje boraca iskoristi za podizanje svesti javnosti o pitanjima kao što su ratni zločini, traumatska iskustva i nasilje u porodici. AMH je 2002. otvorio centar za lečenje trauma žrtava rata (uključujući i borce iz rata) u Novom Sadu i još tri savetovališta u južnoj Srbiji. Zbog ograničenosti sredstava i kadrova koji mu stoje na raspolaganju, ovaj projekat je do sada delovao samo u malim razmerama. Pa ipak, usprkos ovih ograničenja, u 2003. godini 1.351 lice je zatražilo pomoć i podršku u centru u Novom Sadu, a u tri centra u južnoj Srbiji, u periodu od marta 2003. do januara 2004., od 1.890 korisnika usluga 542 lica bila su veterani.⁹⁰ Rukovodioci projekta AMH smatraju da bi broj ovih lica mogao biti znatno veći ukoliko bi se podigla svest javnosti u vezi ovog pitanja, naročito u pogledu suočavanja sa stalnim problemom dominantnog imidža mačo muškaraca u Srbiji koji navodi muškarce da zatraže pomoć tek onda kada njihovi psihološki problemi postanu neizdržljivi. AMH smatra da postoji mnogo veća potreba za pružanjem psihološke podrške ne samo veteranima, nego i traumatizovanim građanima uopšte.

Drugi projekat koji se sada provodi sa ratnim veteranima je „razračunavanje sa prošlošću“ koji vodi Centar za nenasilnu akciju sa sjedištem u Beogradu. On se zasniva na pretpostavci da ratni veterani predstavljaju važnu grupu koja može poslužiti kao moderator u javnim debatama o prošlosti, naročito u vezi nedavnih ratova u Jugoslaviji. Centar za nenasilnu akciju je izabrao i edukovao više borce za vođenje panel diskusija sa njihovim bivšim „neprijateljima“ iz Bosne i Hrvatske, koje mogu poslužiti kao multiplikator za širenje sličnih centara za konstruktivni dijalog o ratnim iskustvima i za građenje mostova između različitih verskih i nacionalnih grupa u bivšoj Jugoslaviji.⁹¹ Ljudi iz Centra su našli

da su bivši borci veoma motivisani za učešće u takvim diskusijama, zbog toga što to za njih predstavlja priliku da porazgovaraju o svojim mukama i da steknu saosećanje i priznanje javnosti koja ih obično ignoriše. Iako su se ove panel diskusije pokazale kao veoma uspešne unutar zajednica i izazvale vredne povratne reakcije, te su ih i meduji pokrivali u lokalnim područjima, ovaj Centar do sada nije uspeo privući pažnju državnih javnih medija sa svojim projektom.⁹² Za sadašnje vlasti u Srbiji i Crnoj Gori bio bi to važan korak ukoliko bi priznale odgovornost za događaje tokom ratova i registrovale učinke koji su ti događaji imali i imaju na društvu sve do danas, jer bi se time omogućilo bolje postupanje prema svim grupama koje se bore sa traumama i problemima povezanim sa tim traumama.

Penzioneri i stambena pitanja

Ministarstvo odbrane smatra situaciju u vezi sa penzionerima VSCG veoma važnom. Stambeno zbrinjavanje, koje predstavlja redovno pravo za lica u aktivnoj službi i penzionisana vojna lica u Srbiji i Crnoj Gori, posebno privlači veliku pažnju javnosti i zadaje brige Ministarstvu odbrane. Zbog raspada Jugoslavije tokom 1990-ih, veliki broj oficira i penzionera je izgubio svoje kuće i stanove u bivšim jugoslavenskim republikama kao što su Hrvatska, Slovenija i Bosna.⁹³ U sadašnjem trenutku, 1.451 penzioner ima nerešeno „stambeno pitanje“.⁹⁴ Štaviše, prema službenim brojkama Ministarstva odbrane, 14.500 vojnih lica u aktivnoj službi u sadašnjem momentu nije stambeno zbrinuto.⁹⁵ Neka od ovih lica će verovatno osetiti učinak redovnog ili prevremenog penzionisanja u okviru PRISMA projekta, tekućeg programa prekvalifikacije i reintegracije Ministarstva odbrane.

Kako bi poboljšali svoje životne uslove, neki od penzionera, osim svojih penzija, ostvaruju i dodatnu zaradu, bilo putem legalnog zaposlenja, bilo na sivom tržištu⁹⁶ ili tako što se bave povrtlarstvom ili malom

poljoprivredom. Oni imaju zakonsko pravo na dodatnu zaradu, a pritom mogu zadržati 80% svoje penzije.⁹⁷ Štaviše, kao penzioneri takođe imaju i pristup sistemu vojne zdravstvene zaštite, za koji se smatra da pruža bolje usluge od redovnog sistema zdravstvene zaštite. Iako udruženje vojnih penzionera ne može obezbeđivati beneficije koje je nekada davalo, ono još uvek predstavlja dragocenu organizaciju koja lobira u korist penzionisanog vojnog kadra.

Ukupna ekonomska situacija imala je negativan učinak na životni standard vojnih penzionera, a gubitak reputacije u očima javnosti išao je ruku pod ruku sa gubitkom mnogih prinadležnosti na osnovu kojih je ova grupa predstavljala elitu u smislu bogatstva i položaja u jugoslavenskom društvu. Međutim, bez obzira na to, oni danas još uvek predstavljaju relativno dobrostojeću grupu u Srbiji i Crnoj Gori.

Kao što je opisano u ekonomskom poglavlju ovog pregleda, prosečna neto plata u decembru 2003. godine

iznosila je 14.528 dinara, odnosno oko 193 evra.⁹⁸ Mesečne penzije bivšeg vojnog kadra iznose u proseku 15.939 dinara (oko 211 evra).⁹⁹ Najveća grupa penzionera, bivši oficiri (32.000 od ukupno 52.000), prima prosečnu penziju od oko 17.407 dinara (231 evra), što je blizu najviše prosečne neto plate u Srbiji i Crnoj Gori. Prosečan radnik u oblasti Beočin u Srbiji zarađuje oko 18.702 dinara (249 evra). Budući da u Srbiji i Crnoj Gori postoje velike razlike u zaradama i troškovima života, vojni penzioneri mogu zapravo bolje stajati nego mnoge druge grupe u mestima gde žive. Pa ipak, mora se priznati da su zarade i opšti uslovi života daleko ispod bilo kojeg zapadnog standarda. Ove činjenice nisu iznesene radi toga da posluže kao razlog za smanjenje penzija, ali je ipak važno primetiti da postoje i druge grupe građana (kao što su veterani i invalidi, da ne govorimo o izbeglicama ili Romima) koji su u današnjoj Srbiji i Crnoj Gori bliže granici siromaštva ili su ispod nje.

Naravno, treba naglasiti važnost koju primamljive plate i beneficije prilikom penzionisanja imaju za

regrutovanje mladih i motivisanih lica u Vojsku Srbije i Crne Gore i njihovo zadržavanje u Vojsci. Međutim, aktivni i penzionisani kadrovi oružanih snaga predstavljaju tek jedan deo društva Srbije i Crne Gore. Sve što se radi u cilju pružanja pomoći njima mora se uvek sagledati u širem okviru potreba i zahteva drugih grupa i drugih sektora društva i privrede Srbije i Crne Gore.

Bivši vojni kadrovi bez penzijskih prava

Grupa bivših vojnih kadrova bez penzijskih prava sastoji se od različitih vrsta lica koja su napustila JNA/VSCG u periodu između 1995. i 2004. godine. Broj lica koja spadaju u ovu kategoriju je mnogo veći od broja penzionera.¹⁰⁰ Pa ipak, nedostaju podaci o ovoj grupi u smislu njihove situacije nakon izlaska iz Vojske. Mogu se razlikovati četiri grupe i četiri različite kategorije razloga za njihovo napuštanje ili otpuštanje iz Vojske (vidi sliku 14). Ove četiri kategorije su:

Tabela 14: Odliv kadrova iz VSCG po kategorijama, 1995.–2004. g.
Ukupne brojke

Izvor: Generalštab VSCG, juli 2004

	Dobrovoljno napuštanje	Istek ugovora	Disciplinski razlozi	Drugi razlozi
<i>Oficiri</i>	955	-	233	711
<i>Podoficiri</i>	1,320	-	392	783
<i>Civilna lica</i>	4,362	-	1,699	1,341
<i>Lica po ugovoru</i>	14,537	4,706	-	-
Ukupno	21,174	4,706	2,324	2,835

- Oficiri
- Podoficiri
- Civilna lica na službi u VSCG
- Vojnici po ugovoru

Generalštab VSCG opisuje razloge za prestanak zaposlenja u Vojsci kao „na vlastiti zahtev“ (bez penzijskih prava), istek roka ugovora, disciplinske razloge i druge razloge.¹⁰¹ Većina spada u prvu kategoriju, dakle u ona lica koja su dobrovoljno napustila Vojsku. Ukupno se preko 21.000 lica opredelilo za tu opciju u periodu od 1995. do 2004. godine.

Ove brojke izgleda da ponovo podvlače činjenicu da su uglavnom mladi ljudi (podoficiri, vojnici po ugovoru) napuštali Vojsku tokom ovih godina, što je dovelo do toga da je VSCG danas nesrazmerno stara i nefunkcionalna Vojska. Štaviše, verovatno je da su ova lica napuštala Vojsku samo ukoliko im je bila ponuđena alternativa na redovnom tržištu rada ili na sivom tržištu Srbije i Crne Gore. To znači da su samo mladi, visokokvalifikovani i motivisani ljudi napuštali VSCG, dok su oni koji su ostali ostajali zbog toga što za njih nije bilo budućnosti ili poslova izvan Vojske. Povrh toga, veliki broj tehničkih stručnjaka napustio je VSCG pre 1995., a to su upravo oni kadrovi koji su danas potrebni.¹⁰² Ovi stručnjaci, za čijim kvalifikacijama postoji potražnja, pokazali su se uspešni u traženju poslova za sebe, bilo na tržištu Srbije ili u inostranstvu.¹⁰³

U zemlji gde su profesionalna savetovališta za zapošljavanje i biroji za zapošljavanje još uvek neadekvatni, otpušteni vojni kadrovi morali su se oslanjati na vlastite sposobnosti i motivaciju u potrazi za novim poslom. U nekim slučajevima ovo se moglo pokazati uspešno, ali je verovatnije da su u većinu slučajeva nađeni poslovi bili

ili kratkoročne prirode ili su ih nalazili na sivom tržištu, bez obezbeđenog socijalnog osiguranja.¹⁰⁴ Grupa vojnih kadrova koja je dobrovoljno napustila Vojsku predstavlja najvažniji izvor za tekući i budući projekat zbrinjavanja viška vojnog kadra (PRISMA). Postoji oko 31.000 lica koja nisu dobila bilo kakvu pomoć i koja nisu imala bilo kakve beneficije i čija iskustva za Generalštab VSCG mogu biti izvor informacija o sposobnostima i kvalifikacijama koje su se pokazale kao uspešne za reintegraciju. Celovita studija situacije u kojoj se ova grupa nalazi mogla je pokazati koje se lekcije mogu izvući i koji su to obrasci koji dovode do uspeha ili neuspeha, što je moglo poslužiti kao linija vodilja za sadašnji program reintegracije, u okviru obuke za tržište rada i mera na daljem obrazovanju. Ova studija preporučuje da Ministarstvo odbrane ili neke druge relevantne institucije što je pre moguće provedu istraživanje, kako bi rezultati te studije mogli pružiti informacije i uticati na oblikovanje mera reintegracije koje će se provoditi do 2010. godine i koje su od toliko kritične važnosti.

Projekat PRISMA: Smanjenje broja i zbrinjavanje viška kadra

Srbija i Crna Gora započela je svoju vojnu reformu relativno kasno. Druge zemlje kao što su Bugarska, Rumunija i Hrvatska već su otišle dalje u reorganizaciji i smanjenju brojnog stanja svojih vojski. Ovaj kasni početak mogao bi imati i svojih prednosti i svojih nedostataka kod provođenja sadašnjih reformi. Sa jedne strane, Ministarstvo odbrane i Generalštab VSCG se nadaju da će ih ugrađivanje rezultata naučenih lekcija iz drugih zemalja sprečiti da prave iste greške.¹⁰⁵ Iz tog razloga je Generalštab prihvatio savete stranih stručnjaka (uglavnom iz Ujedinjenog kraljevstva) i organizovao radne posete na terenu u Rusiji, Ukrajini i Bugarskoj, kako bi dobio informacije iz prve ruke o tome na koji način su te zemlje provele smanjenje brojnog stanja i zbrinjavanje viška vojnog kadra i koja su iskustva u tome stekle. Sa druge strane, budući da je poslednja zemlja koja provodi takvu reformu na sve bezbednijem i stabilnijem zapadnom Balkanu, to se može pokazati kao nedostatak. Zbog toga što se sve više smatra da Srbija i Crna Gora ne predstavljaju više pretnju za regiju, međunarodni donatori bi se mogli okrenuti ka drugim zemljama da finansiraju njihove projekte, posebno zbog toga što se pitanje demobilizacije i društvene reintegracije u postkonfliktnom okruženju smatra za ključno pitanje. Reorganizacija, sve veća profesionalizacija i smanjenje broja pripadnika oružanih snaga kako bi te oružane snage postale interoperabilne sa snagama NATO-a nisu, naravno, stvari od najvišeg prioriteta za međunarodne finansijske institucije koje po tradiciji finansiraju projekte demobilizacije, smanjenja broja i zbrinjavanja viška kadrova.

Bez obzira na sve, zbog nepovoljne budžetske situacije i nefunkcionalne strukture VSCG, za Ministarstvo odbrane nema druge alternative nego da smanji broj pripadnika oružanih snaga. Sledeći neke od preporuka analize UNDP-ove „Misije za

utvrđivanje činjenica u vezi vojne konverzije” iz 2002. g.¹⁰⁶, Generalštab VSCG je pripremio „Program zbrinjavanja viška vojnog kadra u Vojski Srbije i Crne Gore“ (PRISMA). Uz reformu struktura i postupaka u okviru Ministarstva odbrane u skladu sa savetima UNDP-a, ovaj projekat PRISMA trenutno predstavlja najvažniji deo i najširu aktivnost u reformi sektora odbrane u Srbiji i Crnoj Gori.¹⁰⁷

Politička pozadina

Projekat PRISMA bio je pripremljen i predviđene brojke u vezi smanjenja brojnog stanja određene u momentu kada još uvek nije postojala utvrđena Strategija odbrane ili Vojna doktrina.¹⁰⁸ Iako je bilo važno preduzeti ovaj korak, tekuća reforma bi se lako mogla naći u opasnosti ukoliko politička volja izbledi, koalicije se raspadnu ili državna zajednica Srbija i Crna Gora prestane da postoji. Svako smanjenje broja i reorganizacija moraju prvo odgovoriti na osnovna pitanja koja se obično opisuju u strategijama i doktrinama odbrane:

- Koje su buduće pretnje, te prema tome i glavni zadaci VSCG?
- Koja je brojčana veličina i struktura VSCG potrebna kako bi se moglo odgovoriti na ove pretnje i zadatke?

Budući da je VSCG u sadašnjem trenutku poslednja preostala od jakih institucija koje povezuju Srbiju sa Crnom Gorom, lako je predvideti sledeći scenarij: 2006. godine Crna Gora objavljuje svoju nezavisnost, ukida mornaricu i zamenjuje preostale jedinice VSCG drugim lojalnim formacijama bezbednosnih struktura koje služe kao garant njene autonomije i sprečavaju vojni pritisak Srbije. Celokupna postavka načina zbrinjavanja kadrova i ukupna struktura VSCG morale bi se još jedanput reorganizovati. Taktičke igre

koje su igrali političari iz Crne Gore u vezi sa Strategijom odbrane 2004. godine izgleda da ukazuju na sve veću mogućnost odvijanja takvog scenarija.

Ministarstvo odbrane izgleda da je odlučno u tome da nema drugih alternativa: projekat PRISMA mora biti proveden kako bi se izbegao porast razočarenja i frustracija unutar VSCG i kako bi se poboljšala njena funkcionalnost. Štaviše, osim što stvara profesionalne strukture unutar VSCG za prekvalifikaciju i zbrinjavanje viška kadra sada i za ubuduće, PRISMA nastoji obezbediti socijalnu sigurnost vojnim kadrovima koji se boje da će izgubiti svoju profesiju i da neće imati nikakvih izgleda u budućnosti.

Ova neizvesnost u vezi budućnosti odražava se na različite načine u različitim brojkama sadržanim u dokumentima projekta PRISMA, analizama provedenim od strane savetnika odbrane i intervjuima koje je proveo ovaj autor. Iako zvanični dokument projekta PRISMA uzima kao ciljnu grupu 5.100 lica koja predstavljaju višak vojnog kadra (uključujući i 500 civila) koje treba prekvalifikovati i zbrinuti,¹⁰⁹ isti taj dokument i članovi Generalštaba, Ministarstva odbrane i ambasade Ujedinjenog kraljevstva procenjuju da će 10.000-12.000 civila biti ili otpušteno ili organizacijski izdvojeno iz sastava VSCG.¹¹⁰ Ova razlika se delimično može objasniti činjenicom da ove potonje brojke takođe uključuju i ona lica koja su obuhvaćena sistemima penzionisanja i organizacijskog izdvajanja radnih mesta (biblioteke, muzeji itd.) iz osnovne strukture VSCG. Osim toga, na civilna lica na službi u VSCG se u velikoj meri gleda kao da poseduju „civilno obrazovanje“, te je prema tome za njih verovatnije da će naći posao izvan Vojske.¹¹¹ Prema tome, glavni korisnici aktivnosti projekta PRISMA biće oficiri (3.500) i podoficiri (1.000).

Tabela 15: Predviđeno smanjenje broja pripadnika VSCG, 2004–2010. g.

Izvor: Dokument projekta PRISMA, maj 2004.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Ukupno do 2010
<i>Penzionisanje</i>	2,250	1,350	1,350	1,350	1,300	1,200	1,200	9,000
<i>Organizaciono izdvajanje</i>	200	1,500	2,500	1,300	1,500	500	-	7,500
<i>Višak kadrova</i>	100	800	800	900	850	850	800	5,100
Ukupno godišnje smanjenje	2,550	3,650	4,650	3,550	3,650	2,550	2,000	21,600

Sada kada je nova Strategija odbrane konačno utvrđena važno je ponovo proveriti planirane mjere za reorganizaciju i smanjenje broja pripadnika VSCG.

Dizajn programa i institucionalna postavka

Projekat PRISMA se zasniva na celovitoj analizi programa zbrinjavanja i prekvalifikacije i iskustava Bugarske, Ukrajine, Rusije i Ujedinjenog kraljevstva. Predstavnici Generalštaba i Ministarstva odbrane, koji su najvećim delom zaduženi za oblikovanje i provedbu projekta PRISMA, posetili su sličan program koji vodi jedna nevladina organizacija¹¹² u Bugarskoj i iskoristili su kurseve obuke¹¹³ koje su obezbedili poslovna škola iz Mančestera i Right Coutts sa sedištem u Ujedinjenom kraljevstvu pod nazivom „Partnerstvo za promene u karijeri“.¹¹⁴ Osim toga, Generalštab VSCG i drugi predstavnici ministarstava odbrane zemalja zapadnog Balkana razmenjivali su informacije i iskustva u vezi zbrinjavanja i prekvalifikacije putem „Radne grupe za demobilizaciju i reintegraciju za zapadni Balkan“ koju vodi ženevski Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF).

Važno je podvući činjenicu da se u dokumentu projekta PRISMA u velikoj meri prepoznaje i priznaje težina okolnosti pod kojima se reforma u sadašnjem momentu odvija.

Ekonomski razvoj i situacija na tržištu rada, kao što je opisano u poglavlju 2.2 ovog pregleda biće od posebno kritične važnosti za veličinu i strukturu projekta PRISMA. I zaista, sve brojke i proračuni mogli bi se izmeniti tokom faze provedbe projekta do 2010. godine.

Jedinstvena, a po autorovom mišljenju i vrlo pozitivna karakteristika PRISME je naglasak koji projekat stavlja na društvenu odgovornost u vezi smanjenja broja i otpuštanja kadrova. PRISMA uviđa činjenicu da je „veliki broj pripadnika Vojske jedini privređuju u porodici“¹¹⁵ te će nastojati da koristi načela i posebne kriterije selekcije kako bi se udovoljilo njihovim potrebama. Ovo se takođe odražava i u upitnicima uz zahteve za pomoć putem programa PRISMA, u kojima se nalaze pitanja u vezi broja nezaposlenih članova porodice i stambene situacije podnosioca zahteva kao kriteriji koji važe kod izbora.¹¹⁶ Ukupno gledano, postupci registracije i selekcije otpuštenog viška osoblja koje treba da dobije pomoć od projekta PRISMA su veoma dobro promišljeni, te takođe pružaju dobar pregled i služe kao izvor podataka o kvalifikacijama i nivoima obrazovanja vojnog kadra u VSCG općenito.

Institucionalna postavka PRISME je trojaka. Koordinaciju na najvišem nivou obavlja Nacionalni savet za zbrinjavanje viška kadra VSCG na nivou državne zajednice, koji

je bio uspostavljen u leto 2004. godine. Nacionalni savet se sastoji od predstavnika Ministarstava rada i finansija dve republike¹¹⁷ i Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore i njegova dužnost će biti da nadzire PRISMU. Međuministarski savet, sa predstavnicima koji dolaze sa operativnih nivoa ovih ministarstava, plus članovima drugih organizacija (Organizacije poslodavaca, Privredne komore, itd.), te drugih ministarstava koja su uključena (obrazovanja, privrede) i Generalštaba VSCG, sastajće se jednom mesečno kako bi napravila analiza tekuće provedbe i unosile promene i dopune po potrebi.¹¹⁸ Mada je ovaj međuinstitucionalni pristup veoma razuman i može pokazati pozitivan učinak na program, način na koji se odvija proces donošenja odluka i hijerarhija uloga unutar Međuministarskog saveta nisu sasvim jasni. Verovatno će mnogo toga ovisiti o stepenu motivisanosti i stručnom znanju članova Saveta.

Osim toga, izgleda da je glavni organ za donošenje odluka upravno telo projekta, formirano od strane Ministarstva odbrane, koji bi trebalo upravljati celim programom, uključujući i „kontrolu nad celokupnim procesom zbrinjavanja viška kadra“.¹¹⁹ Na osnovu informacija prikupljenih iz dokumenata i putem intervjua, autor pretpostavlja da će Generalštab i Ministarstvo odbrane imati glavnu kontrolu nad celokupnom realizacijom,

uključujući i rad Regionalnih centara. Iskustva iz drugih zemalja su pokazala da je, umesto da Ministarstvo odbrane i Generalštab odlučuju o pitanjima koja imaju direktne posledice po vlastitu brojčanu veličinu, strukturu i sastav, pogodnije imati nezavisnu agenciju koja bi se bavila ukupnom koordinacijom smanjenja broja i zbrinjavanja viška kadra. Bugarski primer, gde nevladina organizacija, Fondacija centra za resurse, vodi brigu o centrima za prekvalifikaciju viška kadrova, pokazuje da nezavisne agencije poseduju sposobnost da provode takve mere.¹²⁰ Predstavnici Ministarstva odbrane tvrde da u Srbiji i Crnoj Gori postoji manjak sposobnih i kvalitetno opremljenih nevladinih organizacija koje bi mogle preuzeti takav zadatak.¹²¹ Međutim, Atlantski savet Srbije i Crne Gore, nevladina organizacija sa sedištem u Beogradu, dva puta je nudio Ministarstvu odbrane da uoblič i provodi projekat zbrinjavanja viška kadra i prekvalifikacije.¹²² Predlog Atlantskog saveta je u velikoj meri u skladu sa bugarskim modelom, modelom koji je takođe uticao na oblikovanje projekta PRISMA koji se trenutno provodi.¹²³ Atlantski savet skloniji je rešenju da konzorcij nevladinih organizacija upravlja zbrinjavanjem i prekvalifikacijom viška kadra, umesto da to radi Ministarstvo odbrane.¹²⁴ Predstavnici Atlantskog saveta se još uvek nadaju da će u budućnosti biti uključeni u neke od aktivnosti projekta PRISMA i planiraju da uskoro podnesu još jedan predlog Ministarstvu odbrane.¹²⁵ I zaista, PRISMA je zapravo zvanično otvorena za doprinose koje mogu dati nevladine organizacije: „nevladine organizacije se mogu uključiti u pripremu projekta, neposrednu realizaciju njegovih sadržaja i kontrolu i ocenu kvaliteta realizacije”.¹²⁶ Iako prethodna odbijanja izgleda da pokazuju nedostatak suštinskog interesa Ministarstva odbrane da dozvoli takvo uključivanje, nedavni razgovori sa predstavnicima Ministarstva odbrane ukazuju da sve više raste spoznaja o potencijalnoj dodatnoj vrednosti koju bi nevladine organizacije mogle uneti u ovaj projekat.¹²⁷

Uopšte gledano, sadašnja projektna dokumentacija programa PRISMA prikazuje vrlo detaljnu i dobro promišljenu raspodelu zadataka za sve civilne i vojne partnere. Uključivanje organizacija poslodavaca i privrednih komora moglo bi predstavljati posebno važnu vezu sa tržištem.

Glavni organi za implementaciju su gorepomenuti Regionalni centri za zbrinjavanje viška kadra Ministarstva odbrane, koji će preduzimati neposredne prve korake u odnosu na višak kadra. Planirana su četiri centra: u Beogradu, Nišu, Podgorici i Novom Sadu. Do ovog momenta, Regionalni centar za zbrinjavanje viška kadra u Beogradu je u potpunosti opremljen i deluje od septembra 2004. g.¹²⁸ Ministarstvo odbrane je obučilo 40 vojnih menadžera, psihologa i savetnika, koji su za ova četiri regionalna centra bili izabrani iz redova Ministarstva odbrane i VSCG. Zasnivajući se na opisima poslova i zadataka iz Ujedinjenog kraljevstva, osoblje Regionalnih centara će upravljati različitim aktivnostima za sav otpušteni višak kadra, uključujući i podoficire i civile na službi u VSCG. Polazna tačka je lični intervju i savetovanje sa svakim pojedincem u trajanju od oko jednog do dva sata.¹²⁹ Regionalni centri će, koristeći vrlo detaljan upitnik, izgraditi bazu podataka za sav višak kadra, koja će biti ažurirana kako bi se imao pregled situacije u vezi svakog pojedinca tokom perioda od dve godine nakon otpusta. Tokom ove dve godine, polaznici mogu koristiti osnovne usluge savetovanja u vezi zapošljavanja onoliko često koliko im je to potrebno. To će omogućiti celovitu analizu efikasnosti i adekvatnosti rada Regionalnih centara, kako bi se u budućnosti usluge centara mogle menjati i poboljšavati. Glavna usluga koju pružaju Regionalni centri je tzv. „kurs motivacije“. Ovaj kurs koji se zasniva na britanskom opisu kurseva, traje tri dana i biće predavan grupama od oko 10 do 15 lica. Glavne karakteristike su:

- Razvoj veština u pronalazenju posla
- Izrada curriculum vitae i popratnog pisma

■ Tehnike intervjua

■ Procena ličnih sposobnosti i mogućnosti.

Drugi glavni cilj ovog kursa, kao i usluga Regionalnih centara uopšte, je povećanje samopouzdanja svakog učesnika i uklanjanje straha od neizvesnosti i nezaposlenosti. Ovo takođe uključuje i zadatak da se celokupnom vojnom kadru VSCG pruže informacije kako bi se mogli pripremiti i kako bi se povećao broj dobrovoljaca za prekvalifikacije. Prekvalifikacija bi trebala biti dobrovoljna, ali nije toliko mnogo pripadnika VSCG sposobno da na sebe preuzme rizik da izgube posao bez garancije da će im putem projekta PRISMA biti obezbeđen novi posao. Regionalni centar u Beogradu uspeo je da privuče izvesne medije da o njemu izveštavaju, te je, zahvaljujući ovakvom direktnom pružanju informacija svakoj vojnoj jedinici, uspeo u tome da sve više i više trenutno zaposlenog vojnog kadra pokazuje interes, bilo tako što nazovu telefonom ili tako što svrate do Regionalnog centra za prekvalifikaciju kako bi dobili više informacija.

Nažalost, u Regionalnim centrima ne bave se izričito traumatskim iskustvima, iako se verovatno neki među trenutno zaposlenim vojnim kadrom suočavaju i sa takvim problemima.¹³⁰ Nakon otpuštanja i u situaciji kada su im izgledi za budućnost neizvesni, problemi se mogu povećati i tako ograničiti sposobnost pojedinca da nađe posao i da se pobrine za sebe izvan „stabilne“ vojne hijerarhije i strukture. Ovo takođe može imati uticaja i na porodice i zajednice. Kada im je bilo postavljeno pitanje o ovom problemu, u Regionalnom centru su odgovorili da savetnik angažuje i psihologa ukoliko polaznik pokaže znakove psiholoških poteškoća ili poremećaja povezanih sa traumom. Međutim, u Regionalnom centru smatraju da se ovim problemom neće generalno baviti u svom radu, nego da će umesto toga rešavati probleme pojedinačno, od slučaja do slučaja.¹³¹ Kada se ima u vidu složenost takvih

poremećaja, bilo bi razumno da i kvalifikovani psiholog bude uključen u časove savetovanja.

Autor se u Regionalnom centru u Beogradu susreo sa timom koji je bio prepun entuzijazma, motivacije i znanja, željan da pruži podršku viška kadra, te koji je naglašavao da ima društvenu odgovornost da garantuje bezbolnu društvenu reintegraciju polaznika. Svo osoblje je imalo vojno obrazovanje, čemu je prednost davao i glavni donator projekta i davao informacija iz Ujedinjenog kraljevstva. Regionalni centar za zbrinjavanje viška kadra smatra da je glavna prednost ovakve strukture to što savetodavne usluge pruža vojnik vojniku. Zaposleni u Regionalnom centru poznaju probleme iz svog vlastitog iskustva, te na taj način postoji veća verovatnoća da će se polaznici otvoriti kada se nađu licem u lice sa svojim „drugovima”.¹³² Mada ovo jeste valjan argument, to može dovesti do toga da se neka pitanja kao što su lični problemi i traume uopšte ne iznesu na tapet, zbog određene dominantne vrste kulture koja je naročito izražena u vojsci: možda u takvom okruženju ne dolazi u obzir pokazati „slabost“. Regionalni centri bi eventualno mogli uključiti u svoje strukture i predstavnike iz drugih partnerskih organizacija u Međuministarskom savetu. Za višak kadra moglo bi se pokazati korisno da već u ranoj fazi imaju posla sa civilnim partnerima.

Regionalni centri za zbrinjavanje viška kadra su namenjeni da pružaju prve i osnovne usluge svim otpuštenim licima iz Ministarstva odbrane i VSCG koja nisu deo sistema penzionisanja, uključujući tu civile. Centri za obuku, sa druge strane, biće na raspolaganju uglavnom oficirima, te, do izvesnog stepena, i podoficirima. I u ovom slučaju, ponovo se polazi od pretpostavke da civili na službi u Vojsci već imaju odgovarajuće civilne kvalifikacije za zanimanja u građanstvu, dok je oficire potrebno prekvalifikovati. Prvi Centar za obuku bio je otvoren u Beogradu u septembru 2004. g. Za razliku od regionalnih centara za prekvalifikaciju, Centar za obuku je formiran pri civilnoj instituciji,

Fakultetu organizacionih nauka (FON) beogradskog Univerziteta i njime rukovodi civilno osoblje Univerziteta.¹³³ Osoblje zaposleno u Centru za obuku edukovano je u okviru inicijative Ujedinjenog kraljevstva i usko saraduje sa Međuministarskim savetom i njegovim partnerima. Prethodno pomenuta analiza tržišta rada koju je uradila Nacionalna služba za zapošljavanje daje neposredne informacije o izboru zanimanja za koja se treba edukovati kako bi odgovarala postojećoj potražnji u regijama. Prva grupa od 97 oficira koja je započela program prekvalifikacije 6. septembra 2004. g. bila je obučavana za one profesije za koje je prva analiza izvršena od strane Nacionalne službe za zapošljavanje pokazala da za njima postoji potražnja.¹³⁴ U ovom trenutku traje obuka druge grupe od 100 oficira. Osim Centra za obuku u Beogradu, uskoro će biti otvoren i drugi Centar za obuku oficira VSCG u Nišu. Očekuje se da će on biti formiran u prvoj polovini 2005. godine, što znači da bi obuka za prekvalifikaciju prve grupe oficira mogla početi već u maju ili junu 2005. godine. Ovaj Centar će finansirati Holandija; ugovor u vezi sa tim bio je potpisan u holandskoj ambasadi u Beogradu 30. septembra 2004. godine. Prekvalifikacionu obuku 400 oficira tokom sledeće dve godine obavljaće Mašinski fakultet u Nišu u četiri ciklusa.

Pilot obuka za prekvalifikaciju u Beogradu pokazala je impresivne rezultate kod zapošljavanja: do sada je 53 od 96 prekvalifikovanih oficira našlo novi posao (55,2%).¹³⁵ Još je suviše rano predviđati da li su ovako pozitivni rezultati održivi. Ministarstvo odbrane je naglasilo važnost uspeha pilot programa, tj. programa koji treba da dovede do zapošljavanja značajnog postotka ljudi iz prve grupe. Mnogo toga će zavisiti od tog uspeha, pogotovo u smislu privlačenja još većeg broja oficira da napuste svoju službu u Vojsci i da se prijave za program zbrinjavanja. Da bi bile uspešne, većina mera za zbrinjavanje zahteva motivisane dobrovoljce, te će pouzdanje u to da mogu naći novi posao jačati njihovu motivisanost.

Kao što je već pomenuto, usluge centara za obuku su većinom namenjene oficirima. Osim toga, Ministarstvo odbrane takođe pokušava da uspostavi službe za prekvalifikaciju podoficira i civilnih kadrova. Budući da nema dovoljno novca za formiranje dodatnih centara za obuku, kao i zbog toga što Ministarstvo odbrane želi da izbegne dupliciranje struktura, predstavnici Ministarstva odbrane trenutno diskutuju o uključivanju ovih ciljnih grupa u kurseve obuke koje organizuju Centri za obuku odraslih. Ovi centri će biti uspostavljeni u okviru CARDS projekta Evropske unije.¹³⁶ Do sada je otvoreno pet, a uskoro će biti pokrenuta i dodatna četiri centra. Ovi centri će provoditi prekvalifikaciju na nivou srednje škole. Predstavnici projekta CARDS su već izrazili svoj interes da u ove aktivnosti uključe i podoficire i civile iz VSCG.¹³⁷ Ova aktivnost ne samo da će dovesti do racionalizacije troškova, nego će omogućiti i korisno unakrsno upućivanje između centara za obuku odraslih i centara za obuku viška kadra u okviru PRISMA projekta.

PRISMA takođe sadrži izvesne mere za razvoj malih i srednjih preduzeća. Ove aktivnosti su se već pokazale kao uspešne i od koristi za celokupnu privredu, kao što je to bio slučaj i u Bosni.¹³⁸ Planirano je da prva obuka o samozapošljavanju, odnosno o pokretanju malih i srednjih preduzeća bude obavljena pri Regionalnim centrima za prekvalifikaciju. Osim toga, već su obavljani kontakti sa specijalistima za srednja i mala preduzeća Međunarodne organizacije rada (ILO) i treba se nadati da će se i oni uključiti u obuku malih i srednjih preduzetnika. Ministarstvo odbrane takođe planira da obezbedi tzv. „posebne otpremnine u svrhu samozapošljavanja”.¹³⁹ Iako bi ovo mogla biti dobra inicijativa, ne opisuju se ni kriteriji za dobivanje takve subvencije niti se navodi iznos koji predviđa Ministarstvo odbrane. Štaviše, ovaj dio projekta će zavisiti od „raspoloživih finansijskih sredstava”.¹⁴⁰ Ukoliko ne bude daljih razjašnjenja, ova komponenta bi lako mogla biti izložena korupciji. Isto je tako čudno da se za ovako neizvesnu aktivnost,

koja se opisuje sa samo četiri rečenice, u ukupnom budžetu predviđa iznos od oko 17 miliona evra.¹⁴¹

Drugi prilično maglovit deo PRISME je program „kreditiranja poznatog poslodavca”.¹⁴² Namena ove komponente je da odmah pruži pomoć licu u višku da nađe posao i da stimuliše segmente privrede tako što im obezbeđuje kredite. Ova ideja da se obezbede beskamatni krediti poslodavcima ukoliko zaposle otpuštene vojnike tokom celog perioda do isplate Ministarstvu odbrane zvuči interesantno. Ali i u ovom slučaju ostavljeno je previše prostora za korupciju.¹⁴³ Naprimera, nema bilo kakve jasno određene nezavisne institucije, niti spiska kriterija na osnovu kojih se može proceniti i doneti odluku o tome šta predstavlja „poznatog poslodavca“. Bez obzira na to, napravljeni su proračuni i u budžetu se predlaže iznos od 43,83 miliona evra

za ovu komponentu, što predstavlja oko 30% od ukupnog iznosa za PRISMA projekat.

Otpremnine

PRISMA takođe uključuje obezbeđivanje otpremine za sve profesionalne pripadnike Vojske (oficire, podoficire, civile na službi u Vojsci) koji će biti u višku. Iako je Ministarstvo odbrane planiralo da će do ljeta 2004. g. doneti odluku o iznosu otpremnine, još uvek nije postignut dogovor. U sadašnjem momentu, Ministarstvo odbrane razmišlja o tome da ne utvrdi iznos za svako pojedino lice, nego da ga umesto toga izračunava na osnovu određenih kriterija, naročito na osnovu vremena provedenog u Vojsci.¹⁴⁴ I u ovom slučaju takođe, usprkos tome što izgleda da je priroda ove komponente takva da se ne može kvantifikovati, budžet PRISME uključuje procenjenih 43,74 miliona

evra za otpremnine do 2010. g., što takođe predstavlja oko 30% ukupne sume, a planirano je da to bude u celosti pokriveno iz vlastitih izvora Vojske.

Finansiranje

Finansiranje predstavlja najveću pretnju mogućnosti realizacije PRISMA projekta. Ministarstvo odbrane planira da se osloni na unutrašnje jednako kao i na spoljne izvore kod realizacije projekta. Namera je da se većina unutrašnjih sredstava namakne putem Fonda za reformu odbrane. Ovaj Fond, uspostavljen u maju 2004. godine, upravlja nekretninama i drugom imovinom VSCG i Ministarstva odbrane koja se može iznajmiti ili prodati. Fond za reformu odbrane će generalno funkcionisati kao dopunski izvor finansiranja budžeta Ministarstva odbrane. Ovakvom pristupu se upućuju teške kritike da je kratkoročan i da će potrošiti dragocenu imovinu Ministarstva odbrane na pokrivanje tekućih troškova VSCG.¹⁴⁵ Osim toga, Ministarstvu odbrane nedostaje stručnog znanja za upravljanje Fondom reforme odbrane i celokupna struktura može lako postati meta za korupciju. Prema tome, trebalo bi razmisliti o uspostavljanju neke nezavisne vladine agencije koja bi upravljala Fondom.¹⁴⁶ Bez obzira na sve, Fond još uvek nije profunkcionisao zbog nekih nerešenih imovinskih pitanja: bez promene Ustava Ministarstvo odbrane i Fond neće moći potraživati vojnu imovinu kao „svoju“, te ju prema tome neće moći ni prodati. Ipak, Fond za reformu odbrane već sastavlja spisak stavki nepokretne imovine i prikuplja dokumentaciju kojom treba da dokaže da je imovina u vlasništvu Vojske.¹⁴⁷ Osim teških rasprava na nivou državne zajednice u vezi vlasništva nad vojnom imovinom u obe republike, Fond će se suočiti i sa zahtevima za povratak imovine i ozbiljnim zakonsko-pravnim sporovima sa licima čija je imovina bila konfiskovana u vreme komunizma.¹⁴⁸ Pod takvim okolnostima, možda će trebati da prođe više meseci ili čak i godina dok se ne razjasni zakonsko-pravno vlasništvo Ministarstva odbrane nad vojnom imovinom i Fond postane

Tabela 16: Predviđeni izdaci i potencijalni izvori sredstava u evrima

Izvor: Dokument projekta PRISMA, maj 2004, str. 29

Izvor	Iznos u evrima	Postotak
a) Početni troškovi programa		
<i>Vlastita sredstva</i>	10,785,626	47.53%
<i>Strana sredstva</i>	11,905,958	52.47%
Ukupno	22,691,584	100.00%
b) Troškovi dalje realizacije programa		
<i>Vlastita sredstva</i>	56,654,434	49.19%
<i>Strana sredstva</i>	58,526,187	50.81%
Ukupno	115,180,621	100.00%
Ukupni troškovi programa		
<i>Vlastita sredstva</i>	67,440,060	48.91%
<i>Strana sredstva</i>	70,432,145	51.09%
Ukupno	137,872,205	100.00%

Tabela 17: Poređenje spoljnih sredstava za projekte zbrinjavanja viška kadra ili demobilizacije u jugoistočnoj Evropi

Izvor: *Pakt stabilnosti za jugoistočnu Evropu, Radni sto III, juli 2004; Heinemann-Grüder i Pietz, 2003. g.*

	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Bugarska	Rumunija
<i>Spoljna sredstva/ krediti</i>	Primljena sredstva: Svetska banka (1996–2003): 23,5 mil. US \$; IOM (2002–04): 10-15 mil. US \$	Primljena sredstva: IOM (2003–2006): 4.4 mil. US \$. Planirana sredstva/kreditu za realizaciju projekta: 120 mil. US \$	Primljena sredstva/ obračunata godišnje: 1 mil. US \$	Primljeni krediti: Svetska banka (2001): 500.000 US \$. Ukupni krediti: Svetska banka (2002–2004): 3 mil. US \$

operativan. Konačno, u sadašnjoj ekonomskoj situaciji kakva vlada u Srbiji i Crnoj Gori biće teško realizovati značajna sredstva putem davanja u zakup ili prodaje vojne imovine.

Usprkos ovih prepreka u vezi sa unutrašnjim sredstvima, projekat PRISMA je već napravio prve predračune ukupnih troškova zbrinjavanja viška kadrova i prekvalifikacije do 2010. godine. Ovi predračuni su vrlo detaljni i razumni, ali bi se ukupni budžet mogao pokazati veći od iznosa koji će PRISMA moći pribaviti putem Fonda za reformu odbrane i od međunarodnih donatora.

Ukupna suma od 138 miliona evra će predstavljati značajno finansijsko opterećenje za budžet odbrane u narednim godinama ukoliko se ne budu realizovala međunarodna sredstva i zajmovi i ukoliko ne dođe čak ni do predviđenog sporog oporavka privrede Srbije i Crne Gore.¹⁴⁹ Međutim, unutrašnji troškovi od oko 10 miliona evra godišnje se još uvek mogu realizovati za osnovno zbrinjavanje i prekvalifikaciju tokom šest godina.

S druge strane, udeo od preko 50%, odnosno iznos od oko 70 miliona evra, koji treba biti obezbeđen od strane međunarodnih donatora ili u obliku kredita Svetske banke, predstavlja veoma ambiciozan cilj. Kada se pogleda na druge projekte zbrinjavanja

viška kadra u regiji, izgleda da međunarodne finansijske institucije ne pokazuju dovoljno veliko interesovanje i da se to interesovanje možda čak i smanjuje.

Hrvatska sada planira sličan projekat, sa sličnim iznosima planiranog spoljnog finansiranja. U oba slučaja realizacija takvih sredstava je upitna. Čak i Bosna i Hercegovina, u kojoj je prvi projekat Svetske banke predstavljao jasnu meru za demobilizaciju i reintegraciju nakon sukoba, sa oko 23.000 korisnika¹⁵⁰, nije uspjela pribaviti međunarodna sredstva na nivou koji sada traži Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore. A u to vreme Bosna i Hercegovina je zauzimala visoko mesto na programu međunarodne zajednice. Čak ni krediti Svetske banke verovatno neće moći pokriti predviđene zahteve. Rumunija je npr. za svoj trogodišnji program uspjela privući kredite samo u iznosu od tri miliona US \$.

Do sada je PRISMA dobila finansijsku pomoć od Ujedinjenog kraljevstva, Norveške i Holandije. Ekonomska direkcija NATO-a poslala je svoj ekspertni tim za prekvalifikacije u Beograd 2004. godine kako bi ovaj dao svoje komentare o modelu projekta PRISMA. Osim toga, Ekonomska direkcija NATO-a sada pregovara sa Razvojnog bankom Saveta Evrope o mogućnosti finansiranja tehničke opreme u centrima za obuku.¹⁵¹

Ministarstvo odbrane Ujedinjenog kraljevstva je 9. jula 2004. g. potpisalo Memorandum o razumevanju sa Ministarstvom odbrane Srbije i Crne Gore, na osnovu kojeg je postignut sporazum da će Ujedinjeno kraljevstvo platiti sve troškove nastavnog i administrativnog osoblja centara za obuku projekta PRISMA. Sveukupno, Ujedinjeno kraljevstvo je obećalo da će izdvojiti finansijska sredstva u iznosu od 450.000 evra godišnje za zbrinjavanje viška kadra i prekvalifikaciju u Srbiji i Crnoj Gori.¹⁵² Holandija je 17. januara 2005. godine potpisala ugovor o finansiranju formiranja Centra za obuku u Nišu, obuke kadrova raspoređenih u Centru i obuke otpuštenog viška vojnih oficira u ovom centru. Vrednost ovog projekta je 700.000 evra.¹⁵³ Nedavno je od strane Razvojne banke Saveta Evrope odobren još jedan grant za jedan od centara za prekvalifikaciju, u iznosu od 100.000 evra. Nakon sastanka u februaru 2005. g. na kojem je napravljen pregled projekta, rukovodstvo projekta PRISMA je odlučilo da će razmotriti mogućnost da se umesto otvaranja četvrtog Centra za prekvalifikaciju oficira formira Centar za prekvalifikaciju podoficira. Ovaj potez izgleda logičan, kada se ima u vidu da bi tokom narednih godina uz 3.500 oficira trebalo biti otpušteno i 1000 podoficira. Članice Nordijske inicijative¹⁵⁴ koje su bile prisutne na ovom sastanku pokazale su interes da

pruže podršku ovom centru tako što bi obezbedile finansijska sredstva ili opremu.

Iako izgleda da nema previše prostora za smanjivanje onih troškova projekta PRISMA koji se odnose na regionalne centre za prekvalifikaciju i centre za obuku. Ministarstvo odbrane bi trebalo razmisliti o alternativama kod finansiranja i realizacije drugih komponenata programa PRISMA. Bilo bi možda razumno da se smanji iznos od 80 miliona evra koji je rezervisan za aktivnosti na zapošljavanju. Ove aktivnosti obuhvataju gorepomenute programe isplate „posebnih otpremnina” i „kredita poznatom poslodavcu”⁴¹⁵⁵, koji u svakom slučaju u ovom momentu izgledaju donekle neizvesni i teško ih je kvantifikovati, iako bi subvencionisanje radnih mesta moglo imati pozitivan učinak na zapošljavanje otpuštenog viška vojnog kadra i doprineti opštem privrednom oporavku. Bez obzira na to, bez ovih projekata bi se predviđene budžetske potrebe smanjile sa 138 miliona evra na oko 77 miliona evra. Osim toga, pametan potez Ministarstva odbrane da uključi obuku podoficira i civila i civila u vojnoj službi u mere CARDS programa, mogao bi se primeniti i na druge delove ovog projekta. Neki od njih mogli bi se realizovati pri institucijama i sa osobljem i kapacitetima Međuministarskog saveta ili kao deo programa razvoja i zapošljavanja međunarodne zajednice čija je realizacija u toku: naprimer projekat Međunarodne organizacije rada (ILO) Socijalnog finansiranja za podršku samozapošljavanju, koji će se provoditi 2004-2005. g. ili projekat ILO Inicijativa za lokalni razvoj (LDI).

Bez obzira na sve, Ministarstvo odbrane je bilo u stanju finansirati putem vlastitih i inostranih sredstava infrastrukturu, osoblje i kurseve za zbrinjavanje i prekvalifikaciju

viška kadra. Prvi pilot program je u celosti isfinansiran. Prema tome, najvažniji korak – započinjanje procesa i formiranje osnovnih komiteta, partnerstava i centara za obuku – već je sa uspehom obavljen. Nakon godina inercije i političke nestabilnosti u Srbiji i Crnoj Gori, nedavnih promena nakon izbora i stalnih poteškoća da se održi državna zajednica, više je nego iznenađujuće da su Ministarstvo odbrane i Generalštab bili u stanju da realizuju ovu prvu fazu. Izgleda da je upravo osećaj odgovornosti lica zaposlenih u ovim institucijama, a ne političara, bio taj koji je tokom poslednje dve godine pogurao napred ovaj važan deo reforme VSCG. Profesionalizam i veština sadašnjeg rukovodioca projekta PRISMA posebno su doprineli ovako pozitivnom razvoju događaja. Izgleda da PRISMA može stvoriti pogonski zamah kojim će se održati dinamika procesa smanjenja broja i zbrinjavanja viška kadra čak i ukoliko dođe do promena na političkoj ili ekonomskoj sceni.

Pitanja koja su odlučujuća za uspeh ili neuspeh

Naravno, preostaju još neke opasnosti koje mogu ugroziti tekuće mere na zbrinjavanju i prekvalifikaciji viška kadra. Uz već pomenutu opasnost od oslanjanja na ekonomski razvoj i priliv stranih sredstava, uspeh projekta PRISMA će zavisiti od više faktora:

- Profesionalizma osoblja u regionalnim centrima za prekvalifikaciju u vezi sa sposobnošću da pruži efikasnu pomoć i dragocene informacije polaznicima.
- Isto važi za Centar pri Fakultetu organizacionih nauka.
- Visoke stope uspeha prvih grupa oficira koji se sada obučavaju: većina njih bi morala dobiti

zaposlenje kako bi se time ostvario pozitivan povratni učinak na projekat PRISMA i na ukupnu klimu u VSCG u vezi reforme i reorganizacije.

- Zvaničnog plana u vezi strukture i brojnog stanja oružanih snaga u desetogodišnjem periodu, koji bi bio zasnovan na celovitoj analizi, kao i na novoj Strategiji odbrane i Vojnoj doktrini Srbije i Crne Gore, koja je konačno usvojena od strane Skupštine državne zajednice.
- Rešavanja imovinskih pitanja i uspešne realizacije Fonda za reformu odbrane: veliki deo unutrašnjih finansijskih sredstava ovisi o funkcionisanju Fonda.
- Stalne primene načela dobrovoljnosti kod reintegracije u civilne strukture i prekvalifikacije viška kadra: nema načina da neko napiše CV ili nauči tehnike intervjua protiv svoje volje.

Zaključci

Nakon niza godina inertnosti, izgleda da je reforma Vojske konačno dobila na zamahu. Ovakvo pozitivan razvoj događaja je tim više zapanjujući kada se ima na umu politička nestabilnost i brze promene do kojih je došlo tokom poslednje dve godine i koje će verovatno imati uticaja na reformu u bliskoj budućnosti. To za regiju predstavlja signal nade da će se, samo pet godina nakon NATO-ovog bombardovanja, koalicija unutar Skupštine i većina običnog sveta izjasniti u korist članstva Srbije i Crne Gore u NATO-ovom programu Partnerstva za mir.¹⁵⁶ Ovo odobravanje se takođe odražava i u novoj Strategiji odbrane Srbije i Crne Gore.

Bez obzira na to, reforma Vojske moraće prevazići niz prepreka. Analiza obavljena u ovom pregledu otkriva glavni problem sa kojim VSCG danas suočava: nepovoljna i nefunkcionalna struktura i sastav činova i starosne strukture, za šta nije verovatno da će se brzo izmeniti u bliskoj budućnosti.

U regiji gde su skoro sve susedne zemlje ili članice NATO-a ili članice Partnerstva za mir i gde postoji jako prisustvo međunarodnih snaga, Srbija i Crna Gora može održavati brojčano manju Vojsku bez da dovede sebe u opasnost. Brojčano manja Vojska bi takođe mogla olakšati i finansijski teret i time osloboditi više novca koji se može upotrebiti za modernizaciju VSCG. Iako Srbija i Crna Gora gorljivo želi da se pridruži Partnerstvu za mir, mogle bi se pokrenuti rasprave o tome da li bi bilo razumnije nešto sporije pristupiti tom zadatku: Hrvatska je naprimer bila primljena u Partnerstvo za mir četiri godine nakon svoje kandidature. Ukoliko bi se stvari sagledale u nešto široj vremenskoj perspektivi mogao bi se donekle smanjiti finansijski pritisak koji bi stvarala modernizacija koja bi eventualno pratila članstvo u Partnerstvu za mir i Akcioni plan za članstvo.

Od tekućih mera na reformi Vojske, Program za zbrinjavanje viška vojnog kadra (PRISMA) predstavlja najširu aktivnost. PRISMA predstavlja ambiciozan projekat koji je zasnovan na celovitoj analizi drugih slučajeva i iskustava kod zbrinjavanja otpuštenog viška kadra u regiji i šire. PRISMA veoma naglašava društvenu odgovornost države u odnosu na vojni kadar koji će biti otpušten do 2010. g., ali isto tako ima za cilj uspostavljanje dugoročnih struktura za prekvalifikaciju i kontinuirano obrazovanje unutar VSCG koje bi privuklo motivisane nove vojnike na službu u Vojsci. Mada je većina centara za zbrinjavanje viška kadra i prekvalifikaciju već uspostavljena i već su u toku prvi pilot programi prekvalifikacije oficira, glavnu opasnost za PRISMU predstavlja nedostatak sredstava za nastavak rada. Ministarstvo odbrane će imati teškoća da dobije predviđene velike sume od strane međunarodnih finansijskih institucija. Osim toga, nije verovatno da će drugi finansijski temelj reforme Vojske, Fond za reformu odbrane, moći funkcionisati ili davati u zakup i prodati dovoljno vojne imovine tako da mogne garantovati potreban priliv novca. Ove praktične brige postoje nezavisno od generalnog pitanja da li je prodaja vojne imovine u svrhu finansiranja vojnog budžeta pravilan pristup, zbog toga što se na taj način iscrpljuju vredna sredstva na mere koje su kratkoročne.

U privredi koja se bori sa modernizacijom i smanjenjem broja zaposlenih neće biti lako uspešno reintegrirati bivši vojni kadar u okvire tržišta rada. Bilo bi važno da Ministarstvo odbrane konačno napravi studiju o tome gde se nalaze i kakvi su uspesi ili neuspesi preko 21.000 lica koja su tokom perioda od 1995. do 2004. godine dobrovoljno napustila VSCG bez penzijskih prava. Te informacije bi mogle poslužiti kao podloga za mere zbrinjavanja i prekvalifikacije viška kadra kojima bi se izbegle greške i ukazale bi na to koje su stvarne potrebe ove grupe. Takođe je od ključne važnosti za bilo koji

program zbrinjavanja da u njega budu ugrađeni mehanizmi za dalje praćenje i nastavak rada, kako bi se ti programi mogli neprekidno prilagođavati prema potrebama.

Ovaj pregled je otkrio da vojni penzioneri generalno imaju primanja u iznosu prosečne neto plate u Srbiji i Crnoj Gori, koja im omogućuju da žive pristojno, mada ne luksuzno. Što se tiče nedovoljno istražene i društveno marginalizovane grupe ratnih vojnih veterana, moglo bi se razmisliti o tome da se izmene sadašnji finansijski prioriteti na nivou vlade. Često društvenu reintegraciju bivšeg vojnog kadra opravdava potencijalna pretnja koju ova grupa može predstavljati za društvo u momentu kada dođe do smanjenja broja pripadnika vojske, što su takođe pomenuli neki ispitanici kada su govorili o potrebi za postojanjem projekta PRISMA. Ipak, verovatno je da ratni veterani koji su uključeni u organizovani kriminal predstavljaju veću opasnost za društvo. Višku kadra u okviru projekta PRISMA, penzionerima i ratnim veteranima, kao i drugim ugroženim grupama koje danas postoje u Srbiji i Crnoj Gori, trebalo bi na ravnopravan način posvetiti pažnju i razmotriti pružanje podrške koja bi bila zasnovana na opravdanim kriterijima. Ti kriteriji bi, naprimer, trebali uključivati nivo obrazovanja i trenutnu materijalnu i socijalnu situaciju pripadnika svih grupa. Uključivanje podoficira i civilnih službenika VSCG u centre za obuku sponzorisane od strane CARDS programa moglo bi biti dobro rešenje za budući rad: time bi se iskoristile postojeće strukture i izbeglo dupliciranje, a pri tome bi različite ciljne grupe bile uključene u okvire iste aktivnosti na davanju podrške.

Preporuke

- Veće smanjenje broja pripadnika oružanih snaga (na oko 20.000 profesionalnih pripadnika) moglo bi pomoći da se postigne razumniji sastav VSCG, npr. u pogledu starosne strukture i činova, a istovremeno bi oslobodilo više novca za modernizaciju. Međutim, za proces zbrinjavanja viška kadra finansiranje je od ključne važnosti.
- Intenzivnija integracija civilnih partnera u projekat PRISMA (ministarstava, organizacija poslodavaca, itd.), uključujući i delegiranje njihovog osoblja u regionalne centre i centre za obuku, kako bi se smanjili troškovi i obezbedio priliv najnovijih znanja iz civilne sfere.
- Nezavisniji nadzor nad projektom PRISMA i snažnije uključivanje civilnih partnera i nevladinih organizacija u neke od njegovih komponenata, što bi garantovalo uravnotežen izbor korisnika, profesionalne usluge savetovanje i nevojnički ugao gledanja na probleme koji se javljaju.
- Veće stavljanje na raspolaganje civilnih infrastruktura, kao što su savetovališta za zapošljavanje i stručno osposobljavanje za zvanja za vojni kadar – eventualno putem ugovora sa postojećim regionalnim biroima za zapošljavanje, obrazovnim institucijama, itd.
- Kako bi se osiguralo postojanje projekta PRISMA i odvijanje njegovih aktivnosti, možda bi bilo razumno da se njegova struktura i aktivnosti učine nezavisnim od spoljnih sredstava i Fonda za reformu odbrane, čiji je uspeh neizvestan.
- Mehanizmi za dalje praćenje rada nakon 6 meseci, 12 meseci ili 24 meseca, kako bi se obezbedila delotvornost programa.

Referentna literatura

- Udruženje za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava rata 1001–1999. 2004. Resozialisierung von traumatisierten Kriegsteilnehmern. Projektni dokument. Beograd.
- B92 Novosti. 2004. "Većina Srbije protiv haških suđenja." 1. septembar.
- Bassiouni, M. I ostali. 1994. Konačni izveštaj Komisije eksperata Ujedinjenih nacija osnovane u skladu sa Rezolucijom 780 Saveta bezbednosti (1992). New York.
- Cvijanović, Željko. 2004. "Da li se Srbija ubrzano priprema za saradnju sa Hagom?" Institut za ratno i mirnodopsko izveštavanje (IWPR). 30. juli
- De Jong, Joop. 2000. "Traumatski stres kod bivših boraca." U Natalie Pauwels (ur.). War Force to Work Force. BICC studije o razoružanju i konverziji. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, Nemačka.
- Dorđević, Radiša. 2004. Reforma odbrambenog sistema: Budžet za 2004. godinu i finansijska reforma. CCMR "Reč stručnjaka", Beograd.
- Economist Intelligence Unit 2004. Najnoviji podaci o Srbiji i Crnoj Gori. Septembar.
- Edmunds, Timothy. 2003. Defence Reform in Croatia and Serbia-Montenegro (Reforma odbrane u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori). IISS.
- Glišić, Jasmina. 2003. "Javno mnjenje i Vojska." Rad pripremljen za konferenciju o reformi sektora bezbednosti i medija, Beograd.
- Gow, James. 2002. "Professionalisation and the Yugoslav Army." (Profesionalizacija i Jugoslovenska armija) U Forster i sar. (ur.) The Challenge of Military Reform in Postcommunist Europe (Izazovi vojne reforme u post-komunističkoj Evropi).
- Grubišić, Zoran. 2002. Učinak reforme socijalne politike na smanjenje siromaštva: Fiskalna samoodrživost. Svetska banka.
- Heinemann-Grüder, Andreas i Tobias Pietz, sa Shay Duffy. 2003. Turning Soldiers into a Workforce: Demobilization and Reintegration in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina (Pretvaranje vojnika u radnu snagu: Demobilizacija i reintegracija u post-dejtonskoj Bosni i Hercegovini). Brief 27. Bonn: BICC.
- Heinemann-Grüder, Andreas (ur.). 2002. The Military in Transition. Restructuring and Downsizing the Armed Forces of Eastern Europe (Vojska u tranziciji. Reorganizacija i brojačano smanjenje oružanih snaga u Istočne Evropi). Brief 25. Bonn: BICC.
- Janković, Pavle i Srđan Gligorjević. 2004. Burying the Hatchet (Zakopavanje ratne sekire). NATO Review Special
- Watkins, Amadeo. 2003. "Serb Special Forces Prepare for Overseas Deployment" (Srpske specijalne snage pripremaju se za raspoređivanje u inostranstvu). Jane's Intelligence Review, novembar
- Watkins, Amadeo. 2004. Pfp Integration: Croatia, Serbia and Montenegro (Uključivanje u Partnerstvo za mir: Hrvatska, Srbija i Crna Gora). Istraživački centar za studije o sukobima.
- McIntyre, Robert J. 2003. Lokalni ekonomski razvoj u Srbiji i Crnoj Gori: Izveštaji sa radionice UNDP-a. Beograd: UNDP.
- Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore. 2004. Program za zbrinjavanje viška kadra—PRISMA. Projektni dokument, Beograd, maj.
- Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore i Ministarstvo odbrane Ujedinjenog kraljevstva. 2004. Memorandum o razumevanju. Beograd, juli.
- Mršević, Zorica i Donna M. Hughes. 1997. "Nasilje nad ženama u Beogradu, Srbija: SOS telefonska linija 1990–1993." U Nasilje nad ženama— An International Interdisciplinary Journal. Tom 3, Br. 2, str. 101-128.
- Narodna banka Srbije. 2004. Cene, ekonomske aktivnosti i domaća potražnja. Beograd.
- Kancelarija rezidentnog koordinatora Ujedinjenih nacija u Srbiji i Crnoj Gori. 2003. Zajednička procena za Srbiju i Crnu Goru. Beograd, oktobar.
- Republika Srbija. 2003. Izveštaj Republike Srbije o malim preduzećima—prema upitniku Komisije Evropske unije 2003. Beograd, septembar.
- Ministarstvo finansija Srbije. 2003. Memorandum o budžetu, o ekonomskoj i fiskalnoj politici za 2004. godinu sa projekcijama za 2005. i 2006. Beograd, oktobar.
- Sito-Sucic, Dario. 2004. "In the Balkans, war is out and gender politics is in." (Na Balkanu, rat je izašao, a politika jednakosti polova ušla u modu). AlertNet Feature, Reuters. Avgust.
- Strategic Defence Review. 2005. Republika Hrvatska/Ministarstvo obrane, Zagreb, maj.
- Sunter, Daniel. 2004. "Belgrade's Defence Strategy Tilts West." Odbrambena strategija Beograda naginje prema Zapadu). Institute for War and Peace Reporting (Institut za ratno i mirnodopsko izveštavanje) (IWPR), 24. juni.
- Atlantski savet. 2003. "Program za socijalnu adaptaciju i ekonomsku integraciju u civilno društvo lica otpuštenih iz profesionalne vojne službe." Dokument predloga projekta (neobjavljen). Beograd.

Misija UNDP-a za utvrđivanja činjenica o vojnoj konverziji kao elementu reforme bezbednosnog sektora. 2002. Konačni izveštaj Misije. Beograd, april.

Urbani, Gustav. 2002. "Hungary's Reform of the Armed Forces." (Mađarska reforma oružanih snaga). U Andreas Heinemann-Grüder (ur.), 2002.

Wils, Olive. 2004. Ratni veterani i izgradnja mira. Pilot projekat Centra za nenasilnu akciju. Berlin, februar.

Linkovi

Centar za civilno-vojne odnose (CCMR) saopštenje za štampu:
www.ccmr-bg.org

Novosti Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore:
www.mod.gov.yu/english/indexe.htm

Informacije o Jugoslovenskoj narodnoj armiji (JNA):
www.globalsecurity.org/military/world/serbia.

Informacije o vojnoj reformi u Rumuniji i smanjenju brojnog stanja oružanih snaga:
www.nato.int/romania/mildownsizing.htm

Spisak intervjuisanih lica

- Beljić, Slobodan, Regionalni centar za prekvalifikaciju Beograd, konsultant za tržište radnih mesta, 20. juli 2004.
- Bilandžić, Vladimir, OEBS, specijalni savetnik za mere izgradnje poverenja i bezbednosti, 29. mart i 20. juli 2004.
- Biserko, Sonja, Helsinški komitet za ljudska prava, direktor, 16. juli 2004.
- Bukumurić Katić, Radmila, Ministarstvo rada, zaposlenja i socijalne politike Republike Srbije, pomoćnik ministra, 20. juli 2004.
- Dinić, Dušan, Fondacija Friedrich-Naumann, zamenik rukovodioca projekta, 30. mart 2004.
- Downs, Mark, OEBS, jedinica za strateški razvoj, 29. mart 2004.
- Franović, Ivana, Centar za nenasilnu akciju, 19. juli 2004.
- Gajić, Novak, OEBS, jedinica za strateški razvoj, 22. i 29. mart 2004.
- Gascon, Christopher, Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Šef misije, 23. mart 2004.
- Geller, Burghard, potpukovnik, nemačka ambasada u Beogradu, vojni ataše, 21. juli 2004.
- Gligorijević, Srđan, Institut G17—Centar za odbrambene i bezbednosne studije, rukovodilac istraživanja, 25. i 27. mart, 16. juli 2004.
- Hadžić, Miroslav, Centar za civilno-vojne odnose, direktor, 24. mart 2004.
- Hollands, Graham, UNDP, general-major u penziji, savetnik za upravljanje promenama, 29. i 30. mart, 19. juli 2004.
- Janković, Pavle, Institut G17 — Centar za odbrambene i bezbednosne studije, direktor, 25. i 27. mart 2004. u Beogradu, 11. mart 2005, Varaždin, Hrvatska (sada pomoćnik ministra za odbrambenu politiku)
- Jaquemin, Frédérique, Ekonomska direkcija NATO-a, telefonski intervju 24. januara 2005.
- Jeftić, Zoran, SaM Ministarstvo odbrane, zamenik šefa Uprave za integracije, 25. mart 2004.
- Kadijević, Veljko, Atlantski savez SCG, generalni sekretar, 23. mart 2004.
- Kojčin, Zorica, savetnik, Ministarstvo rada i zapošljavanja Republike Srbije, Odeljenje za zapošljavanje, 20. juli 2004.
- Kovačević, Marko, Atlantsko veće Srbije i Crne Gore, predsednik omladinske organizacije, 23. mart 2004.
- Kober, Lutz, regionalni predstavnik, Fondacija Hanns-Seidel, 21. juli 2004.
- Nikolić, Milan, Centar za političke studije, direktor, 24. mart 2004.
- Mandić, Velimir, savetnik, Regionalni centar za prekvalifikaciju Beograd, 20. juli 2004.
- Mićanović, Milan, potpukovnik, Personalna uprava, Generalštab VSCG, 25. mart i 20. juli 2004.
- Monaghan, Tony, Klirinška kuća Jugoistočne Evrope za kontrolu malokalibarskog i lakog oružja (SEESAC), direktor projekta, 21. juli 2004.
- Nowosielski, W. E., Ambasada U.K., vojni ataše, 29. mart i 21. juli 2004.
- O'Donnel, Francis M., UNDP, rezidentni predstavnik, 29. mart 2004.
- Petrović, Đorđe, Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore, Odeljenje za NATO, 12. mart 2005, Varaždin, Hrvatska
- Petrović, Nikola, Institut G17— Centar za odbrambene i bezbednosne studije, izvršni sekretar, 25. mart 2004.
- Ranković, Boris, Ministarstvo odbrane Srbije i Crne Gore, sekretar Ministarstva, 29. mart 2004.
- Radić, Aleksandar, Servis V.I.P. vesti, urednik Odbrane i bezbednosti, 26. mart 2004.
- Renner, Ursula, Ohne-Rüstung-Leben (ORL), savetnik, 22. juli 2004.
- Rill, Helena, Centar za nenasilnu akciju, 19. juli 2004.
- Sokola, Julijana, asistent projekta, Fondacija Hanns-Seidel, 21. juli 2004.
- Stojanović, Boban, aktivist, Žene u crnom, 16. juli 2004.
- Stojanović, Goran, sekretar Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore, 15. juli 2004.
- Stojanović, Sonja, OEBS, jedinica za strateški razvoj, 22. mart 2004.
- Tadić, Slobodan, Generalštab VSCG, zamenik načelnika Personalne uprave, 25. mart i 15. juli 2004.
- Tedić, Goran, šef Regionalnog centra za prekvalifikaciju Beograd, 20. juli 2004.
- Timotić, Milorad, Centar za civilno-vojne odnose, 24. mart 2004.
- Vanhoutte, Peter, OEBS, 22. mart 2004.
- Willert, Rainer, Fondacija Friedrich-Naumann, šef regionalne kancelarije, 30. mart 2004.
- Wilkinson, Adrian, Klirinška kuća Jugoistočne Evrope za kontrolu malokalibarskog i lakog oružja (SEESAC), vođa projekta, 21. juli 2004.

Spisak odabranih akronima i skraćenica

(korištenih u engleskom tekstu)

AC	Atlantski savet
AMH	Udruženje za mentalno zdravlje/zaštitu ratnih veterana i žrtava rata
ATC	Centar za obuku odraslih
CARDS	Pomoć zajednice kod obnove, razvoja i stabilizacije
CNA	Centar za nenasilnu akciju
CO	Prigovarači savesti
CSD	Jugoslovenski dinar
DCAF	Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga iz Ženeve
DRF	Fond za reformu odbrane
DS	Demokratska stranka
DSS	Demokratska stranka Srbije
FON	Fakultet za organizacione nauke Univerziteta u Beogradu
FRY	Savezna Republika Jugoslavija
GS	Generalštab Vojske
IFI	Međunarodna finansijska institucija
ICTY	Međunarodni sud za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju
ILO	Međunarodna organizacija rada
IMC	Međuministarski savet
JNA	Jugoslovenska narodna armija
LDI	Lokalne razvojne inicijative -Međunarodna organizacija rada
MoD	Ministarstvo odbrane
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NATO	Organizacija Severno-atlantskog pakta
NCO	Podoficir
NCRP	Nacionalni savet za višak kadra VSCG
NGO (NVO)	Nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi
PfP	Partnerstvo za mir
PMB	Upravno telo projekta
PRISMA	Program zbrinjavanja viška kadra Vojske Srbije i Crne Gore
RRC	Regionalni centar zbrinjavanje viška kadra i prekvalifikaciju
RTC	Centar za obuku
SaM	Srbija i Crna Gora
SME	Mala i srednja preduzeća
SPS	Socijalistička partija
SRS	Srpska radikalna stranka
TDF (TO)	Snage teritorijalne odbrane

Dodatak

Dodatak tabela 1: Struktura i veličina JNA, 1990.–1995.

Izvor: *Godišnja izdanja Military balance, Međunarodni institut za strateške studije*

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Jugoslavija						
Ukupno aktivnih	180,000	180,000	135,000	136,500	126,500	126,500
<i>Od čega regruta</i>	101,400	101,400	44,500	60,000	60,000	60,000
Kopnena vojska	138,000	138,000	100,000	100,000	90,000	90,000
<i>Od čega regruta</i>	93,000	93,000	37,000	37,000	37,000	37,000
Mornarica	10,000	10,000	6,000	7,500	7,500	6,000
<i>Od čega regruta</i>	4,400	4,400	4,500	<i>nepoznato</i>	<i>nepoznato</i>	4,500
Mornarica (mor. pešadija)	900	900	900	900	900	900
Mornarica (odbrana obala)	2,300	2,300				
Vazduhoplovstvo	32,000	32,000	29,000	29,000	29,000	29,000
<i>Od čega regruta</i>	4,000	4,000	3,000	3,000	3,000	3,000
Rezerva (teritor. odbrana)	510,000	510,000	400,000	400,000	400,000	400,000
Kopnena vojska	440,000	440,000				
Mornarica	43,000	43,000				
Vazduhoplovstvo	27,000	27,000				
Paravojska	15,000	15,000				
Graničari	15,000	15,000				
Civilna odbrana	2,000,000	2,000,000				
Republika Srpska (Bosna)	-		67,000	80,000	80,000	75,000
Republika Srpska Krajina	-		16,000	45,000	45,000	45,000

Dodatak tabela 2: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 1995.

Izvor za tabele 2 do 15: *Generalštab VSCG, juli 2004.*

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik	2	1,165	1,167
	Poručnik	2	1,133	1,135
	Kapetan	1	1,502	1,503
	Kapetan I klase	5	2,092	2,097
	Major	3	2,487	2,490
	Potpukovnik	22	2,969	2,991
	Pukovnik	12	1,776	1,788
	Generali/Admirali		82	82
UKUPNO OFICIRA		47	13,206	13,253
PODOFICIRI	Vodnik	5	2,399	2,404
	Vodnik I klase	8	1,766	1,774
	Stariji vodnik	10	1,882	1,892
	Stariji vodnik I klase	8	1,848	1,856
	Zastavnik	1	756	757
	Zastavnik I klase		1,702	1,702
UKUPNO PODOFICIRA		32	10,353	10,385
Civilni službenici na budžetu		8,703	10,018	18,721
UKUPNO CIVILNIH LICA		8,703	10,018	18,721
Vojnici po ugovoru		269	8,605	8,874
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		269	8,605	8,874
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,051	42,182	51,233

Dodatak tabela 3: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 1996

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik	3	941	944
	Poručnik	4	1,159	1,163
	Kapetan	2	1,464	1,466
	Kapetan I klase	5	2,138	2,143
	Major	3	2,335	2,338
	Potpukovnik	22	2,900	2,922
	Pukovnik	12	1,800	1,812
	Generali/Admirali		82	82
UKUPNO OFICIRA		51	12,819	12,870
PODOFICIRI	Vodnik	3	2,667	2,670
	Vodnik I klase	9	2,007	2,016
	Stariji vodnik	11	1,993	2,004
	Stariji vodnik I klase	8	1,929	1,937
	Zastavnik	1	725	726
	Zastavnik I klase		1,594	1,594
UKUPNO PODOFICIRA		32	10,915	10,947
Civilni službenici na budžetu		9,263	9,850	19,113
UKUPNO CIVILNIH LICA		9,263	9,850	19,113
Vojnici po ugovoru		338	11,329	11,667
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		338	11,329	11,667
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,684	44,913	54,597

Dodatak tabela 4: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 1997

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik	2	951	953
	Poručnik	3	1,262	1,265
	Kapetan	2	1,327	1,329
	Kapetan I klase	4	1,979	1,983
	Major	4	2,304	2,308
	Potpukovnik	17	3,074	3,091
	Pukovnik	9	1,750	1,759
	Generali/Admirali		80	80
UKUPNO OFICIRA		41	12,727	12,768
PODOFICIRI	Vodnik	2	2,380	2,382
	Vodnik I klase	10	2,306	2,316
	Stariji vodnik	12	2,154	2,166
	Stariji vodnik I klase	7	1,813	1,820
	Zastavnik		1,035	1,035
	Zastavnik I klase		1,477	1,477
UKUPNO PODOFICIRA		31	11,165	11,196
Civilni službenici na budžetu		9,196	9,386	18,582
UKUPNO CIVILNIH LICA		9,196	9,386	18,582
Vojnici po ugovoru		324	10,832	11,156
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		324	10,832	11,156
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,592	44,110	53,702

Dodatak tabela 5: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 1998

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik		874	874
	Poručnik	2	1,148	1,150
	Kapetan	3	1,321	1,324
	Kapetan I klase	4	1,955	1,959
	Major	4	2,295	2,299
	Potpukovnik	12	3,077	3,089
	Pukovnik	9	1,789	1,798
	Generali/Admirali		75	75
UKUPNO OFICIRA		34	12,534	12,568
PODOFICIRI	Vodnik	2	2,073	2,075
	Vodnik I klase	11	2,717	2,728
	Stariji vodnik	12	2,214	2,226
	Stariji vodnik I klase	7	1,675	1,682
	Zastavnik		1,198	1,198
	Zastavnik I klase		1,349	1,349
UKUPNO PODOFICIRA		32	11,226	11,258
Civilni službenici na budžetu		9,188	9,403	18,591
UKUPNO CIVILNIH LICA		9,188	9,403	18,591
Vojnici po ugovoru		271	9,082	9,353
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		271	9,082	9,353
UKUPNO KADRA U VOJSKI		9,525	42,245	51,770

Dodatak tabela 6: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 1999

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik		812	812
	Poručnik	2	1,007	1,009
	Kapetan	2	1,233	1,235
	Kapetan I klase	5	1,833	1,838
	Major	4	2,167	2,171
	Potpukovnik	12	3,064	3,076
	Pukovnik	8	1,719	1,727
	Generali/Admirali		83	83
UKUPNO OFICIRA		33	11,918	11,951
PODOFICIRI	Vodnik	1	2,557	2,558
	Vodnik I klase	12	2,686	2,698
	Stariji vodnik	13	2,083	2,096
	Stariji vodnik I klase	6	1,614	1,620
	Zastavnik	1	1,448	1,449
	Zastavnik I klase		1,149	1,149
UKUPNO PODOFICIRA		33	11,537	11,570
Civilni službenici na budžetu		8,912	8,899	17,811
UKUPNO CIVILNIH LICA		8,912	8,899	17,811
Vojnici po ugovoru		214	6,944	7,158
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		214	6,944	7,158
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,192	39,298	48,490

Dodatak tabela 7: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 2000

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik		830	830
	Poručnik	1	950	951
	Kapetan	2	1,165	1,167
	Kapetan I klase	5	1,567	1,572
	Major	4	2,054	2,058
	Potpukovnik	12	2,967	2,979
	Pukovnik	6	1,615	1,621
	Generali/Admirali		75	75
UKUPNO OFICIRA		30	11,223	11,253
PODOFICIRI	Vodnik	3	2,634	2,637
	Vodnik I klase	12	2,961	2,973
	Stariji vodnik	13	2,247	2,260
	Stariji vodnik I klase	6	1,614	1,620
	Zastavnik	1	1,531	1,532
	Zastavnik I klase		969	969
UKUPNO PODOFICIRA		35	11,956	11,991
Civilni službenici na budžetu		9,106	9,102	18,208
UKUPNO CIVILNIH LICA		9,106	9,102	18,208
Vojnici po ugovoru		184	6,701	6,885
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		184	6,701	6,885
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,355	38,982	48,337

Dodatak tabela 8: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 2001

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik		936	936
	Poručnik	1	858	859
	Kapetan	2	1,206	1,208
	Kapetan I klase	5	1,514	1,519
	Major	4	1,930	1,934
	Potpukovnik	12	2,905	2,917
	Pukovnik	5	1,682	1,687
	Generali/Admirali		70	70
UKUPNO OFICIRA		29	11,101	11,130
PODOFICIRI	Vodnik	4	2,798	2,802
	Vodnik I klase	13	3,013	3,026
	Stariji vodnik	14	2,634	2,648
	Stariji vodnik I klase	6	1,659	1,665
	Zastavnik	1	1,619	1,620
	Zastavnik I klase		824	824
UKUPNO PODOFICIRA		38	12,547	12,585
Civilni službenici na budžetu		9,122	9,501	18,623
UKUPNO CIVILNIH LICA		9,122	9,501	18,623
Vojnici po ugovoru		204	6,756	6,960
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		204	6,756	6,960
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,393	39,905	49,298

Dodatak tabela 9: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 2002

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik	1	951	952
	Poručnik	1	926	927
	Kapetan	2	1,151	1,153
	Kapetan I klase	4	1,391	1,395
	Major	5	1,834	1,839
	Potpukovnik	11	2,784	2,795
	Pukovnik	5	1,542	1,547
	Generali/Admirali		51	51
UKUPNO OFICIRA		29	10,630	10,659
PODOFICIRI	Vodnik	4	2,612	2,616
	Vodnik I klase	10	3,213	3,223
	Stariji vodnik	12	3,010	3,022
	Stariji vodnik I klase	7	1,657	1,664
	Zastavnik	1	1,703	1,704
	Zastavnik I klase		722	722
UKUPNO PODOFICIRA		34	12,917	12,951
Civilni službenici na budžetu		9,189	10,381	19,570
UKUPNO CIVILNIH LICA		9,189	10,381	19,570
Vojnici po ugovoru		223	6,219	6,442
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		223	6,219	6,442
UKUPNO KADRA U VOJSKI		9,475	40,147	49,622

Dodatak tabela 10: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 2003.

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik	1	881	882
	Poručnik	2	968	970
	Kapetan	2	860	862
	Kapetan I klase	4	1,067	1,071
	Major	5	1,480	1,485
	Potpukovnik	11	2,810	2,821
	Pukovnik	5	1,607	1,612
	Generali/Admirali		41	41
UKUPNO OFICIRA		30	9,714	9,744
PODOFICIRI	Vodnik	4	2,169	2,173
	Vodnik I klase	9	3,406	3,415
	Stariji vodnik	11	3,324	3,335
	Stariji vodnik I klase	7	1,788	1,795
	Zastavnik	1	1,517	1,518
	Zastavnik I klase		779	779
UKUPNO PODOFICIRA		32	12,983	13,015
Civilni službenici na budžetu		9,189	10,311	19,500
UKUPNO CIVILNIH LICA		9,189	10,311	19,500
Vojnici po ugovoru		246	7,335	7,581
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		246	7,335	7,581
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,497	40,343	49,840

Dodatak tabela 11: Brojno stanje vojnog kadra po kategorijama kadra, 2004

Kategorija kadra	ČIN	Pol		UKUPNO
		Ženski	Muški	
OFICIRI	Potporučnik	2	839	841
	Poručnik	2	998	1,000
	Kapetan	1	795	796
	Kapetan I klase	5	1,136	1,141
	Major	3	1,402	1,405
	Potpukovnik	12	2,857	2,869
	Pukovnik	5	1,569	1,574
	Generali/Admirali		46	46
UKUPNO OFICIRA		30	9,642	9,672
PODOFICIRI	Vodnik	5	2,077	2,082
	Vodnik I klase	8	3,018	3,026
	Stariji vodnik	10	3,567	3,577
	Stariji vodnik I klase	8	1,849	1,857
	Zastavnik	1	1,434	1,435
	Zastavnik I klase		912	912
UKUPNO PODOFICIRA		32	12,857	12,889
Civilni službenici na budžetu		8,703	9,306	18,009
UKUPNO CIVILNIH LICA		8,703	9,306	18,009
Vojnici po ugovoru		269	7,272	7,541
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		269	7,272	7,541
UKUPNO KADRA U VOJSCI		9,034	39,077	48,111

Dodatak tabela 12: Korisnici vojnih penzija

Osnova za korištenje penzionog prava	Broj korisnika	UKUPNO
Puna starosna penzija	23,369	52,115
Invalidska penzija	7,364	
Preвремена penzija	647	
Administrativna penzija	3,096	
Porodična penzija	17,639	

Dodatak tabela 13: Stanovi obezbeđeni u periodu, 1996. do 2004.

Godina	Stan dat na korištenje (može se koristiti samo tokom profesionalne službe u Vojsci)	Stan dat u zakup (može se otkupiti) ili kredit za kupovinu stana	UKUPNO
1996	332	271	603
1997	427	508	935
1998	301	475	776
1999	226	255	481
2000	215	1,285	1,500
2001	215	624	839
2002	205	3	208
2003	181	9	190
2004	5	236	241
UKUPNO	2,107	3,666	5,773

Dodatak tabela 14: Odliv kadra iz Vojske u periodu od 1995. do 2003. g. po kategorijama kadra i razlozima za prekid službe

Kategorija kadra	Godina	Razlozi za prekid službe					UKUPNO
		Na zahtev, bez prava na penziju	Penzija	Istekao ugovor	Disciplinski	Drugi razlozi	
OFICIRI	1995	113	314		37	34	498
	1996	250	256		29	38	573
	1997	105	302		20	57	484
	1998	107	347		98	9	561
	1999	125	443		25	374	967
	2000	136	438		7	66	647
	2001	33	378		8	31	450
	2002	35	679		4	84	802
	2003	51	837		5	18	911
UKUPNO OFICIRA		955	3,994		233	711	5,893
PODOFICIRI	1995	104	249		64	56	473
	1996	195	250		49	84	578
	1997	150	279		49	128	606
	1998	155	277		46	150	628
	1999	187	270		28	146	631
	2000	227	236		55	94	612
	2001	84	197		55	17	353
	2002	115	319		21	91	546
	2003	103	464		25	17	609
UKUPNO PODOFICIRA		1,320	2,541		392	783	5,036
CIVILNO OSOBLJE	1995	1,407	769		586	376	3,138
	1996	423	403		400	114	1,340
	1997	306	297		84	171	858
	1998	351	243		108	134	836

CIVILNO OSOBLJE	1999	472	399		235	162	1,268
	2000	521	858		95	99	1,573
	2001	316	883		111	51	1,361
	2002	217	192		21	75	505
	2003	349	205		59	159	772
UKUPNO CIVILNIH LICA		4,362	4,249		1,699	1,341	11,651
VOJNICI PO UGOVORU	1995	3,143		1,047			4,190
	1996	1,724		441			2,165
	1997	1,944		644			2,588
	1998	2,523		841			3,364
	1999	2,450		816			3,266
	2000	1,251		416			1,667
	2001	758		254			1,012
	2002	341		113			454
	2003	403		134			537
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		14,537		4,706			19,243
UKUPNO KADRA SVIH KATEGORIJA	1995	4,767	1,332	1,047	687	466	8,299
	1996	2,592	909	441	478	236	4,656
	1997	2,505	878	644	153	356	4,536
	1998	3,136	867	841	252	293	5,389
	1999	3,234	1,112	816	288	682	6,132
	2000	2,135	1,532	416	157	259	4,499
	2001	1,191	1,458	254	174	99	3,176
	2002	708	1,190	113	46	250	2,307
	2003	906	1,506	134	89	194	2,829
UKUPNO		21,174	10,784	4,706	2,324	2,835	41,823

Dodatak tabela 15: Prosečna penzija po kategorijama u 2004.

Kategorija kadra	Čin	Broj korisnika	Prosečna penzija u din.	Prosečna penzija po kategoriji kadra
GENERALI	General armije	4	34,449.15	26,299.60
	General-pukovnik	113	29,440.95	
	General-potpukovnik	273	26,890.15	
	General-major	393	24,903.18	
UKUPNO GENERALI		783		
OFICIRI	Pukovnik	7,536	21,330.96	17,407.27
	Potpukovnik	10,974	17,893.68	
	Major	5,388	15,975.09	
	Kapetan I klase	4,647	14,730.37	
	Kapetan	2,122	13,984.45	
	Poručnik	1,473	13,226.32	
	Potporučnik	298	12,947.59	
UKUPNO OFICIRI		32,438		
PODOFICIRI	Zastavnik I klase	11,437	14,120.61	13,058.35
	Zastavnik	4,621	12,075.00	
	Stariji vodnik I klase	933	11,242.68	
	Stariji vodnik	825	10,471.47	
	Vodnik I klase	409	9,522.74	
	Vodnik	471	8,106.84	
UKUPNO PODOFICIRA		18,696		
VOJNICI PO UGOVORU	Mlađi vodnik	27	6,403.02	6,568.34
	Desetar	108	6,719.97	
	Razvodnik	63	6,379.24	
UKUPNO VOJNIKA PO UGOVORU		198		
UKUPNO		52,115		15,939.54

Dodatak tabela 16: Distribucija činova u odnosu na optimalni model, 1995.–2004.

Izvor: Izračunao autor (Kategorija poručnik obuhvata i potporučnike, kapetan obuhvata i kapetane I klase) na osnovu podataka dobivenih od Generalštaba VSCG, jula 2004.

	Model polazne linije	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Poručnik	16	17.48	16.48	17.48	16.20	15.34	15.93	16.23	17.71	19.09	19.13
Kapetan	40	27.33	28.22	26.10	26.28	25.89	24.50	24.66	24.02	19.92	20.12
Major	23	18.91	18.28	18.19	18.40	18.29	18.41	17.49	17.34	15.30	14.60
Potpukovnik	15	22.71	22.85	24.36	24.73	25.92	26.65	26.37	26.35	29.07	29.80
Colonel	6	13.58	14.17	13.86	14.39	14.55	14.50	15.25	14.58	16.61	16.35

Dodatak tabela 17: Distribucija pojedinih kategorija kadra VSCG u postocima, 1995.–2004.

Izvor: Izračunao autor na osnovu podataka dobivenih od Generalštaba VSCG, jula 2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Oficiri	25.87	23.57	23.78	24.28	24.65	23.28	22.58	21.48	19.55	20.10
Podoficiri	20.27	20.05	20.85	21.75	23.86	24.81	25.53	26.10	26.11	26.79
Civilna lica	36.54	35.01	34.60	35.91	36.73	37.67	37.78	39.44	39.13	37.43
Vojnici po ugovoru	17.32	21.37	20.77	18.07	14.76	14.24	14.12	12.98	15.21	15.67

Beleške

- 1 James Gow, "Professionalisation and the Yugoslav Army" (Profesionalizacija i Vojska Jugoslavije) u Forster i sar. (Ur.) The Challenge of Military Reform in Postcommunist Europe, (Izazov vojne reforme u post-komunističkoj Evropi), 2002, str.185..
- 2 Timothy Edmunds, Defence Reform in Croatia and Serbia-Montenegro, (Reforma odbrane u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori), IISS, Adelphi Paper 360, 2003, str.29.
- 3 Amadeo Watkins, Serb Special Forces Prepare for Overseas Deployment, (Srpske specijalne snage pripremaju se za raspoređivanje u inostranstvu), u Jane's Intelligence Review, novembar 2003. g.
- 4 Intervju sa predstavnikom Ministarstva odbrane, 15. juli 2004. g.
- 5 Edmunds 2003, str.64.
- 6 Intervju sa Srđanom Gligorijevićem i Pavlom Jankovićem, Institut G17, 25. mart 2004. g.
- 7 Vidi Poglavlje 5 ove studije.
- 8 Ibid.
- 9 Amadeo Watkins, PFP Integration: Croatia, Serbia & Montenegro, (Integrisanje u Partnerstvo za mir: Hrvatska, Srbija i Crna Gora), Conflict Studies Research Center, 2004, str.16.
- 10 Intervju sa Srđanom Gligorijevićem, Institut G17, 16. juli 2004. g.
- 11 Intervju sa Goranom Stojanovićem, sekretarom Ministarstva odbrane, 15. juli 2004. g.
- 12 Edmunds 2003, str.45.
- 13 Watkins 2004, str.31.
- 14 Ministar spoljnih poslova Drašković zahtevao je smenjivanje šefa Generalštaba generala Krge zbog "...strašnih grešaka u dokumentu o odbrambenoj strategiji SCG" (Izjava za štampu CCVO, 2. juli 2004).
- 15 Izjava za štampu CCVO, 25. juni 2004. g.
- 16 Intervju sa Vladimirom Bilandžićem, OEBS, 20. juli 2004. g.
- 17 Belgrade's Defence Strategy Tilts West, (Odrambena strategija Beograda naginje Zapadu) IWPR, juni 2004.
- 18 Intervju sa predstavnikom Ministarstva odbrane, 15. juli 2004.
- 19 Intervju sa Vladimirom Bilandžićem, OEBS, 20. juli 2004.
- 20 Intervju sa predstavnikom NVO, 16. juli 2004.
- 21 Intervju sa potpukovnikom Burghardom Gellerom, Njemačka ambasada, 21. juli 2004.
- 22 Ženevski Centar za demokratsku kontrolu nad oružanim snagama (DCAF) bio je uključen u ovaj process. Štaviše od dr. Vladimira Bilandžića iz OEBS-a bilo je zatraženo da da komentar o strategiji odbrane pred Odborom odbrane Skupštine zajednice.
- 23 Edmunds 2003, str.25ff.
- 24 Nažalost, ovaj odbor predvodi predstavnik Srpske radikalne stranke (SRS), što ne ukazuje da je došlo promene perspektive u odnosu na integraciju sa zapadnim institucijama i usvajanje nenacionalističke strategije.
- 25 Watkins 2004, str.20.
- 26 Beograd, 27. novembar 2003.
- 27 Belgrade's Defence Strategy Tilts West, (Odrambena strategija Beograda naginje Zapadu), IWPR, juni 2004.
- 28 Ibid.
- 29 Belgrade's Defence Strategy Tilts West, (Odrambena strategija Beograda naginje Zapadu), IWPR, juni 2004.
- 30 Intervju sa Goranom Stojanovićem, sekretarom Ministarstva odbrane, 15. juli 2004.
- 31 Serb majority against Hague trials, (Većina Srba protiv haških suđenja), B92, 1. septembar 2004.
- 32 Is Serbia Gearing Up for Hague Cooperation?, (Da li se Srbija sprema za saradnju sa Hagom?), IWPR, 30. juli 2004.
- 33 Dva vojnika bila su ubijena u kasarni na Topčideru, gde VSCG ima ogromne podzemne objekte. Postoje glasine da je VSCG na tom mjestu sakrivala Mladića ili neke druge haške osumnjičenike i da su ti vojnici bili ubijeni od strane čuvara. Spora i nevoljka saradnja Generalštaba i Ministarstva odbrane na razrešavanju ovih ubistava nisu nimalo pomogli osporavanju takvih navoda.
- 34 Janković/Gligorjević, "Zakopavanje ratne sekire", NATO Review 2004.
- 35 Intervju sa potpukovnikom Burghardom Gellerom, Njemačka ambasada, 21. juli 2004.
- 36 Grubišić Zoran, "Učinak reforme socijalne politike na smanjenje siromaštva: fiskalna samoodrživost," str. 1-2.
- 37 <http://www.invest-in-serbia.com/modules.php?name=News&file=article&sid=21637>
- 38 Kako bi se obezbedila ishrana i plaćanje komunalnih troškova domaćinstva za četvoročlanu porodicu potrebno je 100 do 150 evra mesečno. Intervju sa Maria Pineda- Purkarević, Dubraska Consulting, sept. 2004, Washington, D.C.
- 39 "Cene, privredna aktivnost i domaća potražnja," Narodna banka Srbije, januar 2004, str. 34
- 40 Ibid., str.35.
- 41 Vidi ILO LABORSTA @ <http://laborsta.ilo.org/>.
- 42 Zajednička procena za Srbiju i Crnu Goru, Kancelarija rezidentnog koordinatora UN u Srbiji i Crnoj Gori, Beograd, oktobar 2003, str. 19.

- 43 Ibid str. 54
- 44 Ibid str. 15.
- 45 Ibid str. 27
- 46 Zajednička procena za Srbiju i Crnu Goru, Kancelarija rezidentnog koordinatora UN u Srbiji i Crnoj Gori, Beograd, oktobar 2003, str. 26
- 47 Gow 2002, str.183ff.
- 48 Vidi www.globalsecurity.org/military/world/serbia.
- 49 Za dalje informacije vidi tabele 2 – 11 u Dodatku.
- 50 Vidi tabelu 16 u Dodatku.
- 51 Intervju sa Aleksandrom Radićem, Servis VIP vesti, urednik Odbrane i bezbednosti, 26. mart 2004.
- 52 Vidi također Poglavlje 5 Projekta PRIZMA.
- 53 Watkins 2004, str.8.
- 54 Ibid.
- 55 U julu 2004. g. anketa je pokazala da Pravoslavna crkva i VSCG još uvek uživaju najveće poverenje, pri čemu se 60% izjasnilo za Pravoslavnu crkvu a 52% za Vojsku (vidi Novosti Ministarstva odbrane SCG, 26. juli 2004).
- 56 Novosti Ministarstva odbrane SCG, 14. septembar 2004.
- 57 U zemljama NATO-a, ovaj udeo obično varira u rasponu od 1-2% BDP.
- 58 Watkins 2004, str.18.
- 59 Novosti Ministarstva odbrane SCG, 4. januar 2005.
- 60 Ibid.
- 61 Novosti Ministarstva odbrane SCG, 14. septembar 2004 i Đorđević 2004.
- 62 Ibid.
- 63 Novosti Ministarstva odbrane SCG, 14. septembar.
- 64 Đorđević 2004.
- 65 Vidi tabelu 17 u Dodatku za više detalja.
- 66 Vidi informacije na www.nato.int/romania/mildownizing.htm.
- 67 Druge postsocijalističke vojske u regiji su preduzele slične korake. Rumunske snage su povećale broj svojih podoficira na taj način što su uključile 2270 vojnika po ugovoru 2001.g. (vidi: <http://english.mapn.ro/map>).
- 68 Dokumenti PRIZMA projekta, maj 2004, str.6f.
- 69 Vidi M. Bassiouni i sar. Annex III The military structure, strategy and tactics of the warring factions, (Vojna struktura, strategija i taktika zaraćenih frakcija), Konačni izveštaj komisije eksperata UN koja je bila formirana u skladu sa Rezolucijom 780 Saveta bezbednosti (1992), New York 1994. g.
- 70 Intervju sa Aleksandrom Radićem, VIP Novosti, urednik "Odbrane i bezbednosti", 26. mart 2004.
- 71 Vidi tabelu 16 u Dodatku.
- 72 Đorđević 2004.
- 73 Intervju sa Aleksandrom Radićem, Servis VIP vesti, urednik Odbrane i bezbednosti, 26. mart 2004.
- 74 Gustav Urbani, Hungary's Reform of the Armed Forces (Reforma oružanih snaga u Mađarskoj), in Andreas Heinemann-Grüder (Ed.), The Military in Transition. Restructuring and Downsizing the Armed Forces of Eastern Europe (Vojska u tranziciji, reorganizacija i smanjenje broja pripadnika oružanih snaga u istočnoj Evropi), Bon 2002, str.28f.
- 75 Dokument PRIZMA projekta, maj 2004, str.6
- 76 Intervju sa Sonjom Biserko, Helsinški komitet za ljudska prava, 16. juli 2004.
- 77 Jasmina Glišić, Javno mnjenje i Vojska, Beograd, 2003, str.9.
- 78 Intervju sa Ivanom Franović, CNA, 19. juli 2004.
- 79 Intervju sa Miroslavom Hadžićem, CCVO, 24. mart 2004.
- 80 Intervju sa Sonjom Biserko, Helsinški komitet za ljudska prava, 16. juli 2004.
- 81 Intervju sa Miroslavom Hadžićem, CCVO, 24. mart 2004.
- 82 Vidi tabelu 1 Poglavlje 3.
- 83 Intervju sa Sonjom Biserko, Helsinški komitet za ljudska prava, 16. juli 2004..
- 84 Intervju sa Ursulom Renner, ORL, 22. juli 2004.
- 85 Za dalje informacije vidi Joop De Jong, "Traumatic stress among ex-combatants" ("Traumatski stres kod bivših boraca"), u Natalie Pauwels (ur.). War force to work force (Od ratnih snaga do radnih snaga). BICC, Baden-Baden, 2000, str. 259-262
- 86 Sito-Sučić, 2004.
- 87 Mršević/Hughes 1997.
- 88 Projektni dokument AMH 2004, str.3.
- 89 Ibid.
- 90 Ove brojke je autoru ovog teksta dao AMH, avgust 2004.
- 91 Vidi Wils 2004 za detaljan opis aktivnosti Centra za nenasilnu akciju.
- 92 Intervju sa Helenom Rill, CNA, 19. juli 2004.
- 93 Intervju sa Miroslavom Hadžićem, CCVO, 24. marT 2004. Vidi takođe uokvireni deo 2 "Marko"
- 94 Brojke u vezi stambene problematike obezbedilo je Ministarstvo odbrane, juli 2004.
- 95 Novosti Ministarstva odbrane SCG, 15. septembar 2004.
- 96 Intervju sa Radmilom Bukmirić Katić, Ministarstvo rada Srbije, 20. juli 2004.
- 97 Intervju sa osobljem Regionalnog centra za zbrinjavanje viška vojnog kadra, 20. juli 2004.

- 98 Vidi poglavlje 2.2.
- 99 Brojke obezbedilo Ministarstvo odbrane, juli 2004. Za detaljnije informacije vidi tabelu 14 u Dodatku.
- 100 Vidi tabelu 12 u Dodatku.
- 101 Za detaljnije informacije o odlivu kadrova vidi tabelu 12 u Dodatku.
- 102 Intervju sa Aleksandrom Radićem, Servis VIP vesti, urednik Odbrane i bezbednosti, 26. mart 2004.
- 103 Miroslav Hadžić iz CCVO procenjuje da je samo u 1992. godini 3.000 tehničkih stručnjaka napustilo VSCG, intervju, 24. mart 2004).
- 104 Intervju sa Radmilom Bukumirić Katić, pomoćnikom ministra rada Republike Srbije, 20. juli 2004.
- 105 Intervju sa pukovnikom Tadićem, Generalštab VSCG, 25. mart 2004.
- 106 Vidi konačni izveštaj Misije UNDP, podnesen u aprilu 2002.
- 107 Intervju sa pukovnikom Novosielskim, Ambasada UK, 21. juli 2004.
- 108 Intervju sa Zoranom Jeftićem, Ministarstvo odbrane, 25. mart 2004.
- 109 Dokument projekta PRISMA, maj 2004, str.8.
- 110 Ibid, str.6. Jedan drugi dokument Ambasade Ujedinjenog kraljevstva predviđa da će do 6.000 oficira i 3.000 podoficira biti otpušteno kao višak i da će oko 10.000 građanskih lica na službi u Vojsci imati potrebu za pomoći kod zbrinjavanja.
- 111 Intervju sa pukovnikom Tadićem, 15. juli 2004.
- 112 Fondacija centra za resurse.
- 113 Kursevi obuke su bili održani u Beogradu u februaru 2004. i u Mančesteru u martu 2004.
- 114 Mančesterska poslovna škola bila je angažirana na projektima zbrinjavanja kadrova koje je vodilo Ujedinjeno kraljevstvo u Ukrajini, Gruziji, Moldaviji i Hrvatskoj i uglavnom je obezbeđivala pomoć kod uspostavljanja i rada u praksi centara za obuku kod zbrinjavanja viška kadrova i kvalifikovanja kadrova za pravljenje analiza tržišta rada i oblikovanja kurseva. Right Coutts je bila unajmljena od strane Ministarstva odbrane Ujedinjenog kraljevstva da vodi centre za zbrinjavanje kadrova za britanske oružane snage.
- 115 Dokument projekta PRISMA, maj 2004, str.6
- 116 Dokument projekta PRISMA, maj 2004, str.43
- 117 Koordinacija se do sada pokazala daleko delotvornijom u odnosu na odgovarajuća ministarstva Srbije. Ministarstvo rada Republike Srbije smatra sebe za glavnu kariku koja povezuje vojne i civilne institucije. Ministarstvo rada priprema bazu podataka kako bi moglo uporediti radna mesta koja stoje na raspolaganju sa kadrovima koji su otpušteni kao višak. Međutim, evidenciju o profile viška kadrova vodiće Ministarstvo odbrane. Intervju sa Radmilom Bukumirić Katić, Ministarstvo rada, 20. juli 2004.
- 118 Ibid, str.21ff.
- 119 Ibid., str.22
- 120 Misija za utvrđivanje činjenica UNDP-a dala je sličnu preporuku u svom konačnom izveštaju 2002, str.34
- 121 Intervju sa pukovnikom Tadićem, Ministarstvo odbrane, 25. mart 2004.
- 122 Šest predstavnika Ministarstva odbrane uzelo je učešća na seminaru za edukaciju edukatora u Atlantskom savetu, potpomognutom od strane bugarske Fondacije centra za resurse.
- 123 Atlantski savet, "Program socijalnog prilagođavanja i ekonomske integracije lica otpuštenih iz profesionalne vojne službe u civilnom društvu", Predlog projekta, Beograd, 2003.
- 124 Intervju sa Veljkom Kadijevićem, Generalnim sekretarom Atlantskog saveta, 23. mart 2004.
- 125 Veljko Kadijević, bivši Generalni sekretar Atlantskog saveta postao je specijalni savetnik u okviru Ministarstva odbrane 2004. g.
- 126 Dokument projekta PRISMA, maj 2004, str.25.
- 127 Prepiska putem e-maila sa pukovnikom Tadićem, 13.septembar 2004. Ministarstvo odbrane planira da pokrene "niz aktivnosti kako bi povećalo interesovanje nevladinih organizacija".
- 128 Regionalni centar za prekvalifikaciju u Beogradu i njegov prvi pilot program za 100 oficira finansirani su od strane Ujedinjenog kraljevstva, a drugi program u Nišu finansiran je od strane Holandije.
- 129 Intervju sa predstavnicima beogradskog Regionalnog centra prekvalifikaciju, 20. juli 2004.
- 130 Vidi poglavlje o ratnim veteranima i traumama.
- 131 Ibid.
- 132 Ibid.
- 133 Intervju sa pukovnikom Tadićem, Ministarstvo odbrane, 15. juli 2004.
- 134 141 oficir se dobrovoljno prijavio za pilot programe prekvalifikacije. Ministarstvo odbrane se nadalo da će se prijaviti veći broj ljudi, ali je bez obzira na to zadovoljno kvalitetom odabranih lica, (Razgovor sa pukovnikom Tadićem, 13. septembar 2004).
- 135 Prepiska putem e-maila sa kapetanom Đorđem Petrovićem, Ministarstvo odbrane, 22. mart 2005. g.

- 136 CARDS (sličan programima PHARE i TACIS) predstavlja program Evropske unije za zemlje centralne, istočne i jugoistočne Evrope i centralnoazijske republike bivšeg SSSR-a. Cilj ovog programa je davanje podrške političkom i ekonomskom približavanju bivših komunističkih zemalja Evropskoj uniji, a naročito onim zemljama koje su se kandidovale za članstvo u Evropskoj uniji. Učešće u ovom programu omogućava pristup finansiranju od strane EIB (Evropske investicione banke), EBRD (Evropske banke za obnovu i razvoj) i Svetske banke.
- 137 Prepiska putem e-maila sa pukovnikom Tadićem, 13. septembar 2004.
- 138 Heinemann-Grüder/Pietz 2003, str.23f.
- 139 Dokument projekta PRISMA, maj 2004, str.16.
- 140 Ibid.
- 141 Ibid, str.28.
- 142 Ibid., str.16.
- 143 Sličan pristup je u Bosni i Hercegovini primenila Svetska banka, ali se on nije pokazao uspešan, zbog toga što su naročito velika preduzeća pokušavala jednostavno da se domognu sredstava, bez da su pritom stvarala priliku za dugoročno zapošljavanje (vidi Heinemann-Grüder/Pietz 2003, str.20).
- 144 Razgovor sa pukovnikom Tadićem, 13. septembar 2004.
- 145 Intervju sa generalom Hollandsom, UNDP, 19. juli 2004.
- 146 Ibid.
- 147 Dnevne novosti Ministarstva odbrane SCG, 22. septembar 2004.
- 148 Intervju sa Adrienom Wilkinsonom, SEESAC, 21. juli 2004.
- 149 Vidi poglavlje 2.2 ove studije.
- 150 Heinemann-Grüder/Pietz 2004, str.30.
- 151 Telefonski intervju sa Frédérique Jaquemin, Ekonomska direkcija NATO-a, 24. januar 2005.
- 152 Intervju sa pukovnikom Novosielskim, Ambasada UK u Beogradu, 21. juli 2004.
- 153 Media Centar Beograd, e-mail servis, 17. januar 2005.
- 154 Nordijske zemlje su odlučile da sistemski uredе svoju odbrambenu saradnju sa Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom, Makedonijom i Srbijom i Crnom Gorom. Kako bi se ovo postiglo, ministarstva odbrane nordijskih zemalja pokrenula su Nordijsku inicijativu za regionalnu odbrambenu saradnju na sastanku u Sonderborgu 22. septembra 2004. Sveukupni cilj ove inicijative je da obezbedi okvir unutar kojeg će se razvijati i koordinirati aktivnosti nordijskih zemalja na bilateralnoj i multilateralnoj odbrambenoj saradnji putem razmene informacija i bilateralnih programa.
- 155 Oba projekta su trebala biti finansirana iz inostranih izvora, a naročito putem grantova i kredita. Ukoliko bi se ukinuli ovi projekti, potreba za spoljnim finansiranjem bi se smanjila sa oko 70 miliona evra na samo oko 10 miliona evra. Izgleda verovatno da bi takvu sumu Srbija i Crna Gora mogla prikupiti iz spoljnih izvora.
- 156 Novinska agencija bosanskih Srba SRNA objavila je nedavne ankete koje pokazuju da oko 70% stanovništva Srbije i Crne Gore podržava članstvo Srbije i Crne Gore u NATO-ovom programu Partnerstva za mir (Monitor bezbednosti za zemlje jugoistočne Evrope, 19. januar 2005).

BICC

ukratko

BICC je nezavisna, neprofitna organizacija, koja se u svome radu posvećuje promociji mira, te društvenom i ekonomskom razvoju kroz efikasnu i efektivnu transformaciju vojnih struktura, sredstava, funkcija i procesa. Proširivši svoj spektar delovanja i na aktivnosti van klasičnih područja konverzije, koja se inače koncentrišu na restrukturaciju vojnih sredstava (kao što su preusmeravanje vojnih izdataka, restrukturacija odbrambene industrije, zatvaranje vojnih baza i demobilizacija), BICC trenutno organizuje svoj rad oko sledeće tri teme: „oružje“, „izgradnja mira“ i „sukobi“. Ovim pristupom BICC priznaje da je ograničena ideja nacionalne sigurnosti, koja je prije svega otelovljena kroz oružane snage, prevaziđena idejom globalne sigurnosti. Čak šta više, ovim pristupom BICC prihvata, da se bez značajnog smanjenja siromaštva, bez poboljšanja zdravstvene zaštite i bez propagacije pozitivnih oblika vladavine u celom svetu, ukratko bez lične sigurnosti u širem smislu, ne može postići globalna sigurnost.

Oružje: Za postizanje ciljeva na ovom polju BICC pojačava svoje već uložene napore na područjima oružja i razoružavanja, i to ne samo kroz za BICC specifične aktivnosti na aspektu kratkocevnog naoružanja, nego sve više kroz poboljšanje nivoa svojih kompetencija na dodatnim poljima aktuelne problematike, kao što su sprečavanje širenja oružja za masovno uništavanje, embarga na oružje i nove vojne tehnologije.

Izgradnja mira: BICC proširuje svoj rad na polju izgradnje mira. Pored kontrolisanja postkonfliktne demobilizacije i reintegracije boraca, te programa za sakupljanje naoružanja, BICC pokušava između ostalog doprineti razvoju planova za reforme na području sigurnosti sa naglaskom na civilnoj vojnoj kooperaciji, na pojačanju civilne kontrole nad vojskom i na analizi država koje su zakazale u svojoj funkciji.

Sukobi: BICC proširuje svoj spektar na polju rešavanja i prevencije sukoba, uključujući napetosti koje nastaju zbog kontroverzi po pitanjima strateških resursa i probleme koji prevazilaze državne granice, kao što je pitanje vode.

Sveobuhvatniji aspekti, kao npr. aspekt pola, pandemije ili zaštita okoline, nadopunjavaju ova tri glavna polja analize.

Pored istraživanja, održavanja konferencija i objavljivanja rezultata istraživanja, internacionalno osoblje BICCa je uključeno i u konsultacije, te u pružanje političkih preporuka, obuku i u praktični rad na projektima. Kroz pružanje informacija i saveta vladama i nevladinim organizacijama, te drugim organizacijama iz javnog i privatnog sektora, a posebno kroz izložbe namenjene široj javnosti, BICC podiže svest o svojim ključnim pitanjima.

Dok razoružavanje oslobađa sredstva koja se mogu investirati u borbi protiv siromaštva, konverzija maksimalizuje ishod kroz pažljivo sprovođenje transformacije tih sredstava. U tom smislu ova dva pravca delovanja zajednički doprinose poboljšanju lične sigurnosti.

Objavio:
© BICC, Bonn 2005
Bonn International Center for Conversion
Direktor: Peter J. Croll
Tehnička obrada i dizajn: Svenja Bends
An der Elisabethkirche 25
D53113 Bonn
Nemačka
Telefon: +49228911960
Fax: +49228241215
Email: bicc@bicc.de
Internet: www.bicc.de

ISSN 09477322

Štampano u Nemačkoj
Sva prava su zaštićena

